Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“ Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ
(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)
Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK“.

Յուլիսի 1-ից մինչեւ տարվայ վերջը 6 րուբլի:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կոպ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:
Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торговъ. Дома Л. и Э. Метцль и К-о, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
Հ. Սենկեվիչ
ԱՌԱՆՑ ԴԱՒԱՆԱՆՔԻ
Թարգմ. լեհերէնից Տ. Յովհաննիսեան.
Երկրորդ, ուղղված հրատարակութիւն.
Գինն է 1 ր. 50 կ.
Տասն և աւելի օրինակ գնողներին 10% զիջում: Թարգմանչից գնողները ճանապարհածախս չեն վճարում: Վերադիր վճարով ոչ ոքի չէ ուղարկվելու:
Դիմել՝ Тифлисъ, улица Паскевича, 1. Прис.-пов. Тиграну Нерсесовичу Іоаннисянцу.

Օգոստոսին լոյս կը տեսնի
Լ. ՏՈԼՍՏՈՑԻ
„ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ“-Ը
(15,17,20,24,30) առ. 721. 5—1

ԿԱՐՍԻ
հայոց ծխական երկսեռ երկդասեան դպրոցի համար
Հարկաւոր է
ԱՒԱԳ ՈՒՍՈՒՑԻՉ
18 դասի և աւագութեան համար 1000—1500 րուբ. ռոճիկ: Ցանկալի է, որ աւագ ուսուցիչը լինի ռուսագէտ: Խնդիրների հետ պէտք է ներկայացնել աւարտման վկայականը և կամ նրա պատճէնը: Խնդիրների ընդունելութիւնը մինչև օգոստոսի 1-ը:
Դիմել հոգաբարձութեան:
(ա. օ.) առ. 719. 6—2

ՎԱՅՐԵՆԻ ԱՐԱՐՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մենք ունինք տեղեկութիւններ պարսկահայերի ողբերգական վիճակի մասին Ատրպատականում:

Պարսկահայ ժողովուրդը՝ սարսափահար եղած՝ կորցրել է իր գլուխը և չը գիտէ ինչ միջոցների դիմել թէ ներկայ իր տառապանքը դարմանելու և թէ գալիք աղէտների առաջն առնելու:

Աւազակաբարոյ ասպատակաւորները, որոնք կողոպտում են հայերին և աւերում նրա տնտեսութիւնը, պատրուակներ են որոնում և իրանց արդարացնելու համար և առարկում են, թէ հայերը թշնամաբար են վերաբերվում դէպի պարսից իշխանութիւնը, պահելով յեղափոխականներ և վայր գցելով տեղական ազդեցիկ տոհմերի պատիւն ու վարկը:

Որքան էլ երեւուն և անհիմն լինի մի այդ տեսակ առարկութիւն, որքան էլ շինծու լինի մի այդպիսի պատրուակ, այնուամենայնիւ նրանք պարսկական և ոչ-պարսկական որոշ շրջաններում տպաւորութիւն են գործում, թուլացնելով հայկական բողոքների ու գանգատների ույժն ու նշանակութիւնը:

Սակայն քանիերորդ անգամն է ասված և ընդգծված, թէ աւազակութիւնը և աւարառութիւնը իրանց էութեամբ բացասում են ամէն մի արդարացում և թէ յամենայն դէպս հայ համայնքները չեն կարող պատասխանատու ճանաչվել առանձին անհատների արարքների համար:

Եթէ համայնքի մէջ կան անհատներ, որոնք այս ու այն պատճառով յանցաւոր են ճանաչվել, դրանք էլ պէտք է կոչվեն պատասխանատուութեան և ոչ թէ ամբողջ համայնքներ ջարդի ու աւարի ենթարկվեն ամենասոսկ և ամենաբարբարոս կերպով:

Վերջին տարիներում Պարսկաստանը տարուբերվում էր զանազան քաղաքական հոսանքների և ազդեցութիւնների կռիւներում: Առաջ էին գալիս խմբակցութիւններ նոյնիսկ վարչական անձերի շրջանում, և մարդկանց քաղաքական դաւանանքները փոխվում էին՝ հակառակ գունաւորութիւններ ստանալով:

Այդպիսի մի ժամանակ բռնել գիւղական համայնքների օձիքից և նրանց ասպատակել, առարկելով թէ նրանց շրջանում գործել են այս ու այն յեղափոխական անհատները—դա մի վայրենութիւն է, որ միայն յատուկ էր նախապատմական ժամանակներին: Եթէ դա պատիժ է, պատիւ չէ բերում պետական այդ մտածողութեան, որը թոյլ է տալիս այդպիսի արդարադատական հատուցումներ: Եթէ դա պատահմունք է և տխուր մի դիպուած, այն ժամանակ անհասկանալի է, թէ ինչու են առանց պատժի և զսպման մնում վայրենի արարքների հեղինակները:

Պարսկահայ գիւղական համայնքները Ատրպատականի զանազան ծայրերից միաբերան աղաղակում են, որ իրանց կեանքն ու բարեկեցութիւնը վտանգված են: Նրանք չեն տեսնում պաշտպանութիւն օրէնքի և կարգի ներկայացուցիչներից:

Եւ ահա թէ ինչն է ողբերգական և անթոյլատրելի:

Սակայն այդ դրութեան հետ հաշտվել չէ կարելի և նրան պէտք է փոխել ու բարուքել:

Ջանքեր են հարկաւոր աջող արդիւնքի հասնելու: Եւ այդ պէտք է անեն ժողովրդի ներկայացուցիչները:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
13 յուլիսի

Պետերբուրգ.—Մինիստրների խորհրդում քննվեց միջվարչական մասնաժողովի մշակած ոստիկանութեան վերակազմութեան նախագիծը: Մասնաժողովը սենատոր Մակարովի նախագահութեամբ գտել է, որ քաղաքային ոստիկանութիւն կազմակերպելը ցանկալի չէ: Մասնաժողովն անհրաժեշտ է գտել ոստիկանութեան բոլոր տեսակները, բացի պալատական քաղաքների ոստիկանութիւնից, ենթարկել ներքին գործերի մինիստրին, տեղերում՝ նահանգապետին: Գեաւային, տնտեսական, նաւահանգստային և գործարանային ոստիկանութիւնը հնարաւոր է պահել գոյութիւն ունեցող հիմունքներով: Ժանդարմների կորպուսը մասնաժողովը ցանկալի է գտնում պահել, բայց կարճելով նրա այժմեան մեկուսացած դրութիւնը: Որոշել օրէնքի մէջ ծառայութեան և կրթութեան ցենզի այն մինիմալ չափը, որ հարկաւոր է ոստիկանական պաշտօններ ստանձնելու համար: Մասնաժողովը կարականապէս կողմնակից է ոստիկանութեան ռոճիկների աւելացման: Փոխարէն 35 միլիոնի այսուհետև տրվելու է 58 միլիոն րուբլի, որից մօտ 14 միլիոն պէտք է վճարեն քաղաքները: Քննելով մասնաժողովի զեկուցագիրն ամբողջովին՝ մինիստրների խորհուրդը իրաւունք տուեց ներքին գործերի մինիստրին Դումային ներկայացնել համապատասխան օրինագիծ:

Սօֆիա.—Եկաւ ճապօնացի գեներալ Նօգին: Այցելութիւններ փոխանակեց զինուորական մինիստրի հետ և մեկնեց Բելգրադ:

Լիսաբօն.—Հիմնադիր ժողով: Արտաքին գործերի մինիստրը, պատասխանելով հարցապնդման, յայտնեց, որ անգլօ-պորտուգալական դաշնակցութիւնը երբէք այնպէս հաստատ չէ եղել, ինչպէս հիմա է: Ժողովը 81 ձայնով ընդդէմ 76-ի որոշեց վերացնել բոլոր շքանշանները և գերազանցութեան նշանները:

Զագրէբ.—Խորվատ-սերբ ժողովրդի միացեալ քաղաքականութիւնը աջողութեամբ տարածելու նպատակով, Խորվատ-սերբ կօալիցիայի կոնֆերենցիան որոշեց բանակցութիւններ սկսել Բոսնիայի, Հերցեգովինայի և Դալմացիայի բոլոր խորվատ-սերբիական կուսակցութիւնների հետ ընդհանուր գործողութիւնների վերաբերմամբ:

Նօբբուրգ.—Եկաւ բուլղարների թագաւորը 2 արքայազների հետ:

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
13 յուլիսի

Կ. Պօլիս.—Ծովային մինիստրը, որ արձակուրդ էր վերցրել Եւրոպայում բժշկվելու համար, մեկնեց Լոնդոն նաւեր կառուցանելու գործերով:

Գերմանական հիւպատոսը մեկնեց լեռները տանելով 5,000 ֆունտ պրօֆէսոր Րիխտերին աւազակների ձեռքից ազատելու համար:

Հրդեհին ճարակ դարձած տների թիւը 9,000 է. մզկիթներ այրվել են 90: Կրակի դէմ կռւելու միջոցին վիրաւորվել են 150 մարդ, զոհվել են 2 զինուոր և 19 քաղաքացի: Ապահովագրական ընկերութիւնների վնասներն են 600,000 ֆունտ: Կազմվեց հրկիզեալներին օգնող մասնաժողով պալատի նախագահ Ահմէդ-Րիզայի նախագահութեամբ: Սուլթանը նուիրեց 2,500 ֆունտ, մինիստրներից իւրաքանչիւրը իր ամսական ռոճիկը, օսմանեան բանկը 2,000 ֆունտ: Հրկիզեալների դրութիւնը սոսկալի է. նրանք բնակվում են վրաններում: Ղալաթիայի հրդեհը հանգցրին: Այրվել են 1,000 տներ: Իւսուֆ-Բախչէում այրվեցին 150 տներ:

Արգիրօ-Կաստրօյից հաղորդում են, որ ապստամբութիւնը ընդգրկել է Եպիրը: Մահմեդականները և քրիստոնեաները փախչում են լեռները, կազմակերպելով հրոսակախմբեր: Լուրերին նայած, յուլիսի 20-ին ապստամբները միաժամանակ յարձակվում են գործելու մի քանի քաղաքների վրա: Թուրքերը ուժեղացրել են իրանց զորքերը Եպիրում: Օպպօզիցիայի պատգամաւորներ Նաջին, Մէջին և Վասֆին պալատի պատգամաւորներին ուղղած հեռագրով առաջարկում են մեծամասնութեան, նկատի առնելով ներքին ու արտաքին վտանգաւոր դրութիւնը, պահանջել անմիջապէս պարլամենտի գումարումը: Մայրաքաղաքում գտնվող պատգամաւորները յիշեալ առաջարկութիւնը մերժեցին:

Մինիստրների խորհուրդը տեսնելով, որ զինադադարի ժամանակը լրանում է յուլիսի 18-ին, վերջին անգամ վճռեց զիջումներ անել մալիսօրներին: Վճիռը հեռագրվեց Ցէտինիէ: Երաշխաւորութեան հարցը վերջնականապէս մերժվեց:

ՄԱՐՈԿԿՈՅԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
12 յուլիսի

Բերլին.—Տեղիս կառավարիչ շրջաններում Մարոկկոյում ստեղծված դրութիւնը գնահատվում է ոչ լաւատեսութեամբ: Այստեղ ընդունում են, որ Անգլիան իրաւունք ունի միջամտել Մարոկկոյի նկատմամբ իբրև ալժէզիրասեան արձանագրութիւնը ստորագրած պետութիւններից մինը, սակայն Անգլիայի պահանջները գտնում են չափազանց մեծացրած: Ցամենայն դէպս Անգլիայից ստացվող բոլոր յուզալի տեղեկութիւնները, ինչպէս նաև ֆրանսիական մամուլի յայտարարութիւնները նկատվում են ինչպէս հասարակ թմբկահարութիւն: Պաշտօնապէս յայտարարված է, որ Գերմանիան Մարոկկոյում հետամուտ է բացառապէս տնտեսական շահերի. եթէ Սուսի շրջանում այդ շահերը դրվեն, այն ժամանակ Անգլիայից պատերազմական նաւերը դուրս կը հանվեն: Դրա համար Գերմանիան առանձին կոմպենսացիաներ չէ պահանջում: Այդ մտքով Գերմանիան և Ֆրանսիան համաձայն են: Առանձին փափկանկատ դրութիւն է ստեղծվում, երբ Գերմանիան ուզում է վարձատրութիւն ստանալ ի դէմս Ֆրանսիայի, որ աշխատում է իր ազդեցութիւնը ուժեղացնել Հիւսիսային Աֆրիկայում՝ Մարոկկօն ֆրանսիական գաղթատեղիներին միացնելով:

Կարդիֆ.—Վիլեամս-Ստօու հանքերում եղան անկարգութիւններ և ընդհարում ոստիկանութեան հետ: Արձակվեցին գնդակներ, նետվեցին քարեր: Երկու կողմից էլ կան վիրաւորվածներ: Զօրքերը կարգուկանոնը վերականգնեցին:

Զլիմուտ.—«Վեստ.-Նիւսի» հաղորդածի համաձայն, ատլանդեան նաւատորմը այլևս չէ այցելելու Նորվէգիա մարոկկեան հարցի նոր դրութեան պատճառով, որի ստեղծողը եղաւ Գերմանիան:

Դէվէնպօրտ.—Մի քանի նաւերի նաւաստիները աբսուրդ են համարում լոնդոնեան այն տեղեկութիւնները, թէ մարոկկեան հարցը խիստ սուր կերպարանք է ստացել:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
12 յուլիսի

Թեհրան.—Կազմակերպվում է զօրամաս Մահմէդ-Ալի շահի և Սալար-ուդ-Դօվլէի դէմ ուղարկելու համար: Բախտիարները իբր խոստանում են անմիջապէս ուղարկել 2,000 ձիաւորներ: Զօրամասի հրամանատար է կարգվելու, լուրերին նայած, Սաթթար և Բաղր խաների նախկին զինակից Մօզզա-ուս-Սալթանէն: Միաժամանակ Մօզզա-ուս-Սալթանէն նշանակվեց Աստրաբադի և Մազանդարանի նահանգապետ: Խօսում են, որ կառավարութիւնը մտադիր է դարձեալ դիմել յայտնի ռմբաձիգ Շէյդար խանի և կովկասեան ահաբեկիչների օգնութեան, որից Պարսկաստանը նոր էր սկսել մաքրվել: Լուրերին նայած, Մահմէդ-Ալի շահի գլխի համար նշանակված է շատ խոշոր վարձատրութիւն: Կազմակերպվում են մարդասպաններ, որոնց մտադրութիւն կայ նրա մօտ ուղարկել:

Բօլէ առ բօլէ սպասվում է, որ Սալար-ուդ-Դօվլէն Քիրմանշահը գրաւէ: Համադանից իշխանութիւնները փախել են: Քաղաքացիները հրաւիրում են պրինցին այնտեղ գնալ: Մէջլիսից տեղեկացնում են, որ տեղական հոգևորականութիւնը խօսել է արդի սահմանադրութեան դէմ: Մահմէդ-Ալի շահի կողմնակիցների թիւը ըստ երևոյթին ամենուրեք աճում է:

Թաւրիզ.—Մահմէդ-Ալի շահին համակրողների վրա ահ ու սարսափ գցելու համար գեներալ-նահանգապետի տան առաջ՝ հրապարակի վրա՝ կախաղան դրվեց:

Լօնդօն.—«Standard»-ին հաղորդում են Թեհրանից, որ Մէջիդ-ուդ-Դօվլէն յուլիսի 10-ին կալանաւորվել է, իսկ յուլիսի 12-ին մահվան պատժի ենթարկվել:

Ուրմիա.—Սիւննիների Միաբադ գիւղի բնակիչները, չը կամենալով իշխանութիւններին յանձնել համագիւղացի աւազակին, ծեծեցին նահանգապետից ուղարկված պարսիկ կօզակներին: Նահանգապետը Միաբադ ուղարկեց պատժիչ զօրամաս 50 ձիաւորներից բաղկացած: Թիւրքաց հիւպատոսը, որ Միաբադ էր ժամանել թիւրք զինուորներով, արգելք եղաւ պատժին:

(Լրագիրներից)

Պետերբուրգ.—«Россія»-ն յուլիսի 9-ին հաղորդում է.

«Ռուսական և արտասահմանեան մամուլի մէջ վերջին օրերս շատ է խօսվում Պարսկաստանում կատարվող դէպքերի մասին հանդերձ պարսից նախկին շահ Մահմէդ-Ալիի Պարսկաստանի սահմաններում երևալու հետ:

«Մեր քաղած արժանահաւատ տեղեկութիւնների համաձայն՝ նախկին շահը Օդեսսայում ապրել է առանց տեղից շարժվելու մինչև 1910 թ. նոյեմբերի վերջը, երբ նա առաջին անգամ արտասահման մեկնեց բժշկվելու համար: Այդ ճանապարհորդութիւնից նա Օդեսսա վերադարձաւ այս տարվայ ապրիլի 6-ին: Մնալով այստեղ մի որոշ ժամանակ Մահմէդ-Ալի շահը իր կնոջ և զաւակների հետ միասին՝ իր շքախմբի 2—3 անձանց ուղեկցութեամբ մայիսի 28-ին վերստին մեկնեց արտասահման՝ Կարլսբադ երթալու դիտաւորութեամբ:

«Նրա յետագայ տեղափոխութիւնների մասին ռուսաց կառավարութիւնը ոչ մի տեղից տեղեկութիւն չէ ստացել, և նրա անակնկալ երևալը Պարսկաստանում մեր կառավարութեան համար լիակատար անսպասելի երևոյթ էր: Անկասկած՝ շահն անցել է Ռուսաստանի միջով ծպտեալ կերպով, ուրիշի անցաթղթով:

«Երբ շահը Օդեսսայումն էր և արտասահմանում, ժամանակ առ ժամանակ լուրեր էին լսվում ինչ-որ ինտրիգների մասին, որ իբր նա գործադրում է Պարսկաստանում, և պարսից կառավարութիւնը այդ մասին տեղեկութիւն էր տալիս մեր արտաքին գործերի մինիստրութեան: Ընդ սմին, սակայն, ռուսաց կառավարութեանը ոչ մի իրական փաստ չէր ներկայացվում, թէ յիշեալ լուրերը հիմնաւոր են:

«Բայց և այնպէս ռուսաց կառավարութիւնը յաճախակի Մահմէդ-Ալի շահի ամենալուրջ ուշադրութիւնն էր դարձնում այն հանգամանքի վրա, որ անհրաժեշտ է խուսափել որևէ ագիտացիայից: Միևնոյն միտքը դեռ վերջերս, ի նկատի ունենալով Պարսկաստանում սկսված անկարգութիւնները և երևան եկած յօգուտ Մահմէդ-Ալիի շարժումը, առաջադրվեց՝ համաձայն անգլիական կառավարութեան հետ կայված համաձայնութեան՝ դարձեալ զգուշացնելով շահին՝ պարսից ներկայ կառավարութեան հետ կռւի մէջ մտնել մասնակցելուց: Սակայն այս վերջին քայլը կարելի չեղաւ կատարել, որովհետև շահը անակնկալ կերպով մեկնեց Վիէննայից»:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Ռաշտ, 9 յուլիսի

Թեհրանից այստեղի կառավարական և հասարակական հիմնարկութիւնները տեղեկութիւն ստացան, որ էքս-շահ Մահմէդ-Ալի-միրզան իր եղբայր Շօա-ուս-Սալթանէի և այլոց հետ երևացել է Գիւմիշ-Թափայում, Աստրաբադի շրջակայքում և ցանկանում է Թեհրանի վրա արշաւել: Խօսվում է, որ այդ մտադրութիւնը էքս-շահը ինքն է հեռագրել Թեհրան այնտեղից և իր հետ ունի վերցրած նաև մի քանի թնդանօթ:

Լուր է պտտվում նաև, որ Համադանը վերցրել է Սալար-ուդ-Դօվլէն:

Այստեղի ռուսաց հիւպատոսը ռուսահպատակներին պատուիրել է, որ դէպք պատահած ժամանակ չէզոք դիրք բռնեն:

Էքս-շահ Մահմէդ-Ալի-միրզայի Պարսկաստանում երևալը, Սալար-ուդ-Դօվլէի Համադանը վերցնելու լուրը, ռուսաց հիւպատոսի յայտարարութիւնը ռուսահպատակներին՝ չէզոք մնալու և այլն—այս բոլորը առանց այն էլ տեղիս ոչ նօրմալ կեանք վարող ժողովրդին էլեկտրականացրել, ջղային է դարձրել:

Կարծես մի չարաբաստիկ հանգամանք, տարիներից ի վեր, չէ թողնում Պարսկաստանի խաղաղ ժողովրդին հանգիստ առնել, և առանց այն էլ հարստահարված մասսան կրկին անգամ կանգնած է նորանոր կողոպտումի, աւերածութեան և արեան ու սրածութեան ճանապարհի առաջ:

Պարսկաստանի պետական կազմը և ժողովուրդը հաւասարակշռութիւնը կորցնելու վրա են: Երկրի ղեկավար մարմինը արտաքին աշխարհին իր գոյութիւնը և գործունէութիւնը մի կերպ ցոյց տալով՝ կենսունակութիւն ունեցաւ ներքին խառնակ և փտած դրութիւնը բարեկարգելու: Գործի գլուխ անցնող անձեռնհաս կալուածատէր-ֆէօդալները միմիայն իրանց գրպանի և ինչքի ապահովութեան մասին են մտածում, զոհելով ընդհանուրինը մասնաւորին:

Կրիայի քայլերով առաջ գնացող Պարսկաստանին՝ սահմանադրութիւնը նոյն իսկ չը կարողացաւ շարժել, ընթացք տալ: Երկար ժամանակ, դարերի պատմութիւնից սկսած, դէրվիշ-մօլլա-սէիդների առասպելներով, հեքիաթներով կերակրված երկրի ժողովուրդը «սահմանադրականներից» էլ ոչինչ նորութիւն չը տեսնելուց զատ՝ նախկինի շարունակութիւնը տեսաւ: Կրկին նոյն առասպելը, կրկին նոյն հեքիաթները: Շինարարութիւն, առաջադիմական, կուլտուրական քայլեր չը տեսնվեցին, և այդ պատճառ եղաւ այսօրվայ հիասթափութեան և դէպի նախկին կարգերը գնալու ցանկութեան:

Տեսս, սահմանադրութեան համար անպատրաստ պարսիկ ժողովուրդը «մաշրուտան», յեղափոխութիւնը իր տեսակ էր բացատրում. գործին մասնակցող հարուս-

*) Տես «Մշակ» № 150.

տը, կալուածատէրը, Փէօդալը կարծում էր, թէ պէտք է կրկնապատկվեն իր եկամուտները, և այդ ուղղութեամբ էլ առաջ էր տանում «մաշրութան». իսկ մասսան, տընանկն ու հարստահարվածը, կարծում էր, թէ սահմանադրութիւն ստանալով՝ պէտք է ամեն ինչ ձրի և հաւասարութիւն լինի, հարըստութիւնը բաժանելով։

Այս՝ մէկը միւսին հակառող ուղղութիւնը անձեռնհասներին դէպի անդունդ, կործանումն է առաջնորդում։

Այս պայմանների մէջ գտնվելով, ուրիշ կերպ լինել չէին կարող պարսկական գործերը։

Տէրունի

ԽՈԼԵՐԱ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

13 յուլիսի

Ատկարսկ.—Գնացքից իջեցրին խոլերայով հիւանդի, որ մեռաւ։

Մոսկվա.—Խոլերայի կասկածելի նշաններից մեռաւ մի մարդ։ Դիակն կանդամահատվի։

Կ. Պոլիս.—Խոլերան տարածվում է։ Երէկ եղաւ 9 դէպք։ Համաճարակի սկզբից եղել է 180 դէպք։

ԽՈՏՈՐՋՈՒՐ ԳԻՒՂԱԽՈՒՄԲԸ

(Անցորդի տպաւորութիւններ)

Գործով հարկ եղաւ ինձ անցնել Էրզրումի վիլայէթում գտնվող Քիսքիմ գաւառակի Խոտորջուր հայաբնակ գիւղախմբից, ուր և մնացի մի քանի օր։ Այդ գիւղախմբում տեսածս, լսածս ու զգացածս այնքան ծանր տպաւորութիւն թողեցին սրտիս վրա, որ պարտք համարեցի համառօտապէս նկարագրել նրանցից միայն մի մասը այն յոյսով, որ մասամբ ծանօթացնեմ նախանձախնդիր ազգայնոցս այդ կորած, մոլորված ու մոռացութեան մատնըված հայաբնակ գիւղախմբի դրութեան ու կենցաղի հետ և կամ գուցէ սրանով հնար ունենամ բարոյապէս աջակցած լինել ում անկն է. իսկ երբ ես ենթադրութեանս մէջ սխալված կը լինեմ, գոնէ ի լուր աշխարհի հռչակելով եղելութիւնը, իբրև ազգիս անդամ, պարտքս կատարած կը լինեմ և մի տեսակ սրտի սփոփանք ու թեթևութիւն ինքս կը ստանամ։

Խոտորջուր գիւղախումբը բաղկացած է 9 հայաբնակ գիւղերից, իսկ մի քանի ժամ հեռու տարածութեամբ շրջապատված է նա բազմաթիւ թիւրք գիւղերով։

Այս կողմերի հողը քարքարոտ ու անբերրի է. քարն ու ջուրը առատ է ու ձրի, իսկ մնացեալ ամեն ինչ փողով է ու թանգ. ծառապտուղներից միայն կեռաս կայ, ուրիշ ոչինչ։

Խոտորջուրի ամեն մի գիւղ թէև ունի իր եկեղեցին և վարժարանը, բայց դրանք անունով միայն գոյութիւն ունեն. նախապաշարեալ և մոլեռանդ տեղային կղերը ամեն ինչ իր ձեռքն է առել կաշկանդել. խեղճ ու տգէտ ժողովրդին իր շահերի ու չարամիտ նպատակների տեսակէտով է միայն կառավարում։ Չը կայ այստեղ բառի բուն մտքով ոչ ուսուցիչ և ոչ վարժուհի. գրագէտ համարված խոտորջուրցու մտաւոր հօրիզոնը հեգերանից, սաղմոսից, ժամագրքից և մի քանի աղօթագրքերից հեռու չէ անցնում։

Հողը անբերրի, ժողովուրդը աղքատ և տգէտ, կղերը խորամանկ և կեղեքիչ, արհեստի և գործարանների բացակայութիւն. իսկ նախկին համիդեան ռէժիմի հալածանքները ամեն ինչ կատարեալ արին և անտէր ու անխնամ մնացած հայ գիւղախմբի թըշուառ դրութիւնը իր գագաթնակէտին հասցրին։ Այդպիսի պայմաններում սրանից 30 տարի առաջ գաղթելու աւերիչ միտքը յղացաւ խոտորջուրցոց նախ երիտասարդների մէջ, որոնց հետզհետէ հետևեցին նաև հասակաւորները, մինչև անգամ և կանայք, ու համարձակ կարելի է ասել, որ մի ժամանակ շէն համարված գիւղերը այժմս աւերակի տպաւորութիւն են թողնում անցորդի վրա։

Իսկ տեղում մնացածների վարքը, բարքն ու սովորութիւնները կարծես գալիս են քանդելու մնացեալ հայկական հնաւանդ տունն ու օջախը. դժբաղդաբար ասեմ, սրան դարձեալ նպաստում է ընչաքաղց կղերը։

Բերեմ մի օրինակ, որը ճշգրիտ եղելութիւն է և այդ գիւղախմբում ամենքը գիտեն։ Խոտորջուրում, ըստ հնաւանդ սովորութեան, աղջիկ զաւակը օրօրոցումն են նշանում։

Այս հասակի մի նշանված աղջիկը երբ լինում է 12 տարեկան, երկու կողմի ծնողներից էլ հարսանիքի պատրաստութիւն են տեսնում. աղջկայ հայրը Ռուսաստանումն է լինում, նրան յայտնում են եղելութիւնը. վերջինս լինելով քիչ-շատ հասկացող անձ՝ սոսկում է ու խիստ հեռագրով դիմելով տեղական առաջնորդին՝ խնդրում է չը պսակել իր աղջկան, քանի դեռ նա մանուկ է, բայց առաջնորդը երիտասարդի ծնողներից մի քանի ոսկիներով կաշառվելով՝ հեռագիրը ծածկում է ու ծխատէր քահանային պսակման հրամանաթուղթ տալիս. հարսանիքը լինում է շուքով և մեծածախս, բայց ինչ ենք տեսնում... ողորմելի մանուկ հարսնացուն միւս առաւօտը շուտով առագաստից ելնելով՝ հագնում է իր օրիորդական շորերն ու փախչում իր մօր մօտ...։

Եւ քանի-քանի այսպիսի խայտառակ ու քստմնելի գործեր են կատարվում ազգութիւնից կտրված տեղական կղերի ձեռքով։

Օտարութեան մէջ որքան աջող լինի խոտորջուրցին, այնուամենայնիւ նա միշտ իրան պանդուխտ է զգում ու հայրենիքի սէրը ստիպում է 2—3 տարին գոնէ մի անգամ գնալ իր երկիրը ու պիտանի լինել նրա անթիւ կարիքներին՝ թէ փողով և թէ գործով ու խորհրդով. բայց խեղճը հայրենիք գնալով ոչ մի մխիթարական բան չէ տեսնում և միայն զզվում է ամեն ինչից ու շտապում օր առաջ դարձեալ վերցնել պանդխտութեան ցուպն ու մախաղը և մէջքը դարձնել դէպի իր ծննդավայրը։

Եթէ վերադարձող մի քանի պանդուխտների շնորհիւ բացվում են դպրոց, գրադարան, հիմնվում են ընկերութիւններ, առողջական խանութների պատրաստութիւններ են տեսնվում, ստացվում են պարբերական թերթեր, հրաւիրվում են ուսուցիչ-վարժուհիներ և մի շարք այսպիսի հանրօգուտ գործերի մտքեր են արծարծվում, բայց հէնց որ այդ բարեմիտները հեռանում են երկրից, գլուխը կորցրած՝ հրապարակ է գալիս տեղական կղերը իր գժախայտ ծրագիրներով ու Աստուծոյ տաճարի բեմից խօսած քարոզներով այդ լուսամիտ եկւորներին հերետիկոս, սատանայի բաժին է հրատարակում, թէ չեն խոստովանվում, չեն ճաշակվում օտարութեան մէջ հերետիկոսի գրքեր են կարդում և այլն, և դառնալով կանանց յայտնում է, որ եկեղեցին իր յոյսը կանանց վրա է դրած. կանայք պէտք է քաշեն իրանց ամուսինների մեղքերն ու նրանց փոխարէն ապաշխարեն. դրա համար նրանք (կանայք) ամեն շաբաթ պիտի գնան իրանց մօտ խոստովանվելու և ճաշակվելու։

Արդ՝ ցանկալի էր, որ պանդխտութեան մէջ ապրող խոտորջուրցիները մի միջոց գտնեն օգնելու իրանց նախնիներից իրանց աւանդ մնացած հայրենի տուն օջախին, ազատելու իրանց հարազատներին, գոյքն ու պատիւը մարդակեր հրէշ կղերի ճիրաններից։ Պանդուխտ խոտորջուրցիներն օտարութեան մէջ լաւ կենցաղ ունենալով թող չը կարծեն, թէ իրանց հարազատներն էլ նոյնը ունեն. համայնական ոյժով կարելի է ամեն չարիք խափանել տալ։ Ուրեմն անհրաժեշտ է, որ գիտակից խոտորջուրցիները չը թողնեն, որ իրանց ծննդավայրը թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս աւերվի-քայքայվի։

Գ. Օ. Տէմուրպէկեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐ

I

Որ հայ ուսուցչութիւնը սթափվել է, դրանում կասկած չը կայ։

Որ նա ձգտում է առաջադիմելու և կատարելագործվելու, դա անուրանալի փաստ է։

Ով հետևել է նրա գործունէութեանը և ներկայ է եղել նրա ընդհանուր հրապարակական ժողովներին, նա անշուշտ կը վկայի վերոյիշեալ ասածներիս ճշգրտութիւնը։

Որ հայ ուսուցչութեան միտքը զարթնել է, որ նա նորանոր ճշմարտութիւններ որոնելու ետևից է ընկել, որ նա դպրոցական կեանքի, մանուկների մտաւոր, բարոյական և ֆիզիկական հարցերի ուսումնասիրութեան, դպրոցական նոր ծրագիրների, զանազան առարկաների դասաւանդութեան եղանակների ուսումնասիրութեան և այլ և այլ հարցերով է զբաղված, այդ ամենը պարզ նկատելի էր վերջին ժամանակներս թէ Թիֆլիսում և թէ այլ տեղերում կայացած ուսուցչական համագումարներում կատարվածներից և «Նոր-Դպրոց» մանկավարժական թերթից, որը ամբողջապէս տանում է ուսուցչութիւնը իր ուսերի վրա։

Հոգով ուրախանում է մարդ, երբ հետևում է նրա առաջադիմութեան պրոցեսին, երբ մարդ նկատում է, թէ ինչպէս ժրաջան մեղուի պէս ամբողջ տարի ուսումնասիրելով դպրոցական հարցեր՝ տարվայ վերջին նրա արդիւնքը ռեֆերատների ձևով ներկայացնում է ժողովներին ի քննութիւն։

Ոչ պակաս ուրախալի է երիտասարդ ուսուցիչների մասնակցութիւնը։

Անշուշտ վերջիններիս կարծիքները անթերի չեն, նրանք դեռ մշակման կարօտ են, աւելին կասեմ, նոյնիսկ համոզված եմ, որ շատերը նրանցից յետագայ համագումարում պիտի հրաժարվեն իրանց՝ երբ անվիճելի՝ այն կարծիքներից, որոնց վրա այնքան պնդում էին նախորդ ժողովներում. դա յատուկ է դեռ չը կազմակերպված երիտասարդութեան. դրանից չը պիտի յուսահատվել. դրանք ուղղվող թերութիւններ են։

Ընդհակառակը՝ մեր ուշադրութիւնը գրաւում են ուրիշ մխիթարական երևոյթներ. դա մեր ուսուցիչների ձգտումն է կատարելագործվելու. դա նրանց առաջադիմելու, ուսումնասիրելու ոգին է. և վերջապէս դա մեր ուսուցիչների ինքնագիտակցութեան գալն է։

Ահա այդ նկատելով, պիտի ընդառաջ գնալ նրանց և թեթևացնել նրանց ծանր բեռը, բաւարարութիւն տալով նրանց վերոյիշեալ պահանջներին, այսինքն միջոց և հնարաւորութիւն տալ, որ ուսուցիչները առաջադիմեն և կատարելագործվեն։

Սակայն ո՞վ պիտի օգնութեան ձեռք կարկառէ նրանց, ուրիշ խօսքով՝ ո՞վ պիտի կատարէ այդ պարտականութիւնը։

Անշուշտ Հայ Ուսուցչական Միութիւնը,— կասեն ամենքը։

Համաձայն ենք։

Եւ յիրաւի, ո՞վ կարող է այնքան մօտ լինել այդ դասակարգին և զգալ նրա ծով կարիքները, եթէ ոչ Ուսուցչական Միութիւնը։

Բայց ինչո՞վ կարող է օգնել մի ընկերութիւն այդ անթիւ կարիքներին, քանի որ նրա դրամարկղը ներկայացնում է Տորիչելեան դատարկութիւն։

Հէնց Միութեան նպատակներից մէկն էլ օգնութեան գալն է իր անդամներին, սակայն նրա այդ բարի ձգտումը մնում է միշտ անիրագործելի նիւթական միջոցների բացակայութեան պատճառով։

Միութեան սուղ միջոցներով հազիւ կարելի է լինում պահպանել «Նոր-Դպրոց» թերթի գոյութիւնը և հոգալ բնակարանի և այլ մանր ծախքերը։

Այդպիսի պայմաններում կարելի՞ է այլ ևս ուրիշ ծրագիրների մասին մտածել, որոնց իրագործումը փողից է կախված։

Մինչդեռ հայ ուսուցիչը կամենում է կատարելագործվել, նրա ցանկութիւնն է լրացնել իր ուսման պակասը, մտնելով իբրև ազատ ունկնդիր բարձրագոյն մանկավարժական կուրսերը կամ յաճախելով ամառային ուսուցչական դասընթացքները, որոնք ամեն տարի բացվում են Պետերբուրգում և ուր դասախօսում են յայտնի պրոֆեսորներ, և կամ մասնակցել գիտնական-մանկավարժական համագումարներին, ինչպիսին էր այս տարվայ Պետերբուրգում կայացած էքսպերիմենտալ մանկավարժների համագումարը։

Հայ ուսուցիչը կը կամենար այդ պակասութիւնները լրացնել, պակասութիւններ, որոնք անդրադառնում են դպրոցի վրա ի վնաս վերջինիս, սակայն անիծեալ մամոնայի բացակայութեան պատճառով այդ բարի ծրագիրները մնում են անիրագործելի։

Բայց մեր կարծիքով, դրանք այնքան էլ անիրագործելի չեն, թէև մեծամեծ զոհողութիւնների և դժուարութիւնների հետ են կապված։

Մենք այստեղ մատնացոյց կանենք մի քանի միջոցների վրա, որոնցով, մեր կարծիքով, կարելի է հասնել վերոյիշեալ նպատակին։

Բայց դրա մասին հետևեալ անգամ։

Ս. Դաւթեան

ԳԻՒՂԻ ՊԱՀԱՆՋԸ

Ծանր է կեանքը, անտանելի են նրա պայմանները, և որքան առաջ, այնքան մեծ ու խոր է դառնում այդ վիհը։

Ինչո՞ւ է այսպէս։

Նրա համար, որ նրանում միշտ տեղի ունեն երկու ծայրայեղութիւններ, որոնք ունեն՝ ծնունդ, զարգացում և մահ. մի կողմում լուսաւորութիւն, հարստութիւն, միւս կողմում՝ տգիտութիւն ու աղքատութիւն. մի կողմում ծիծաղ, ուրախութիւն, միւս կողմում՝ լաց, հեծկլտանք, անվերջ հառաչանք։ Երևոյթներ՝ միշտ մէկը միւսի ծնունդ, մէկը միւսի անհաշտ թշնամին։

Կեանքի նպատակն է հաշտեցնել հակասութիւնները, լցնել, հաւասարեցնել նրանց միջի անդունդը և երկուսի աւերակների վրա կառուցանել մի նոր շէնք, որ կոչվում է նոր կեանք։ Որքան քիչ է այդ հակասութիւնների տարբերութիւնը, այնքան կեանքը բարեկեցիկ է։

Կեանքին նպատակայարմար ուղղութիւն տալու համար, պիտի լաւ ըմբռնել երևոյթների աստիճանական զարգացումը, պիտի աշխատել համաչափութիւն ստեղծել բոլորի մէջ, որովհետև իւրաքանչիւր անհատական յաւելումն լինում է միշտ ի վնաս միւսի, այսպիսով թերևս կարելի լինի հասնել ցանկալի կեանքին։

Դարձեալ մի հարց։

Ո՞րքան է գործադրվում մեզանում համաչափութիւն ստեղծելու սկզբունքը։

Վերջին ժամանակներս լրագրութիւնը զբաղված էր զանազան բարեգործների կտակած գումարների գործադրութեան հարցով. եղան թէր և դէմ կարծիքներ հիմնվելիք դպրոցների տեսակի մասին. բայց թէ որտեղ լինի, այդ մասին խօսել անգամ հարկաւոր չէր. ի հարկէ քաղաքում. գիւղին ինչ պէտք է. նախ քաղաք, յետոյ շատ յետոյ գիւղ, որի մասին այն ժամանակ է ճառվում, երբ մէջտեղը դատարկ է, [illegible]լով բառեր են, մանաւանդ երբ գիւղից [illegible] պահանջ կայ։

Ո՞րքան է նպաստում այս մտածելակերպը բարեկեցիկ կեանքի համար պայմաններ ստեղծելուն. համաչափութիւն է ստեղծվում հասարակական տարրերի մէջ թէ անհամաչափութիւն. ցաւօք սրտի պիտի ասել, որ հակաչափութիւն. այսպիսով գիւղի և քաղաքի հասկացողութիւնները ընկնում են աւելի խոր տարբերութիւնների մէջ և յետ է պտտեցվում առաջխաղացման անիւը։

Քաղաքում բացված դպրոցներում ովքեր են ուսանում. քաղաքացիք և հարուստ գիւղացիները, այսինքն ազգաբնակութեան փոքր բաժանմունքը։ Իսկ գիւղական մեծ բազմութիւնը, որ ծանրաբեռնված է օրական պարէնի խնդրով, զուրկ է այդ բարիքից, կրթութեան տաճարից։

Ինչո՞վ է մեղաւոր նա. ինչ է նա, ազգութեան խորթն է թէ ազատութեան հարուածները նրա գլխին աւելի քիչ են։ Ոչ այս և ոչ այն։ Նա ազգային շէնքի հիմնաքարն է, և նրա գիտակից լինելը, ինքնաճանաչութեան հասնելը ազգի կենսունակութեան գրաւականն է։ Անհերքելի է, որ որքան գիտակից է մի հասարակութիւն, նա այնքան քիչ է ենթարկվում հարստահարման, իսկ որքան տգէտ՝ այնքան շատ է զգում կեղեքիչների ախորժակը։

Ճիշդ է, մենք ցանկանում ենք կրթված ազգի անունը վաստակել, բայց չէ որ ազգի մտաւոր կարողութիւնը չէ չափվում հատ ու կենտ բարձրագոյն կամ միջնակարգ կրթութիւն ստացածների թւով ի դիմաց հազարաւոր անկիրթների, այլ հարկաւոր է ունենալ ընդհանուր կրթական մակերևոյթ, այսինքն կրթական համաչափութիւն պահպանել հասարակական տարրերի մէջ, որի համար և հարկաւոր է ունենալ տարրական դպրոցներ։

Գիւղը զուրկ է սեփական միջոցներով դպրոց պահելու հնարաւորութիւնից. անսահման տգիտութիւնը և աղքատութիւնը արգելում են նրան. հարկաւոր է նրան աջակցել նիւթապէս և բարոյապէս։ Այս է միակ ճանապարհը կեանքի երկու հակասութիւնների—անծայր հարստութեան և նրա ծնունդ աղքատութեան—հաշտութեան, որը և կեանքի նպատակն է։

Ահա և գիւղի պահանջը

Սրաքս

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Հաս. շտեմարանները մեզանում

Կուսապատ (Ջիվանշ. գ.), 3 յուլ. Մեր շրջանի Մարգակերտ և Կուսապատ գիւղերում կայ հասարակական շտեմարան խարխուլ հիմունքների վրա դրված։ Մարգակերտն ունի մօտ 2000 պուդ ցորեն, որ բաժանված է չունևոր դասակարգին։ Իսկ Կուսապատն ունի 700—750 պուդ ցորեն։ Այս վերջին գիւղի ժողովուրդը խէթ աչքով է նայում այդ հասարակական շտեմարանին։ Ոմանք վերցրել են մի քանի տասնեակ պուդ ցորեն, ոմանք էլ մի քանի տասնեակ ռուբլի իրանց պարտքը չեն կամենում վերադարձնել, այլ ուզում են, որ քայքայվի շտեմարանը և էլի ապրողները 50—60%-ով իրանց ցորենը առաջ քշեն։

Արդէն սկսել են ցորենը կալսել։

Լոլասազ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 1910—1911 ԹՒԻ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐԻ ԷԿՍԿՈՒՐՍԻԱՆ

VIII*)

Սևանայ մենաստանը

Զ.

3000 ր. բիւջէ ունեցող մենաստանը նաև համակրելի ցանկութիւն է ունեցել իր սեփական դպրոցն ունենալու. շէնքի կառուցումն յանձն էր առել հանգուցեալ բարեգործ Աւ. Ղուկասեան, մնում էր միայն ուսուցչի վարձը հոգալ։ Սարգիս սրբազանը երկար որոնում է ուսուցիչ, նախահաշուի մէջ մտցնում է ուսուցչի ռոճիկ 400 ր. (ինչքա՜ն այդքան քիչ)։ Գեավառեցի (Նոր-բայազէտցի) ճեմարանաւարտ մի Իգնատիոս սարկաւագ խոստացել էր գալ, բայց ռոճիկի քիչ լինելու, ինչպէս և լաւ տեղ գտնելու պատճառով մոռացել էր խոստումը։

Մինչև այժմս էլ վանահայրը որոնում է ուսուցիչ. ամեն տարի նախահաշուի մէջ մտցնում է 400 ր. ուսուցչի ռոճիկը, որը և աննկատելիօրէն կորչում է։ Ես երկար խօսակցութիւն ունեցայ այդ մասին սրբազանի հետ. նա դեռ իր յոյսը չէր կորցրել և որոնում էր. յոյս ունէր մեր մէջ գտնել մէկին, որ յանձն առնէր մնալ իրանց մօտ։ Ես մատնացոյց արի ընկերներիցս մէկին և աւելացրի, որ շատ քիչ է ուսուցչի ռոճիկը, ուսուցչի, որ անխզելի կապ պէտք է պահպանէ դրսի աշխարհի հետ։ Սրբազանը խոստացաւ ուսուցչի ռոճիկը 500 ր. դարձնել, եթէ վերջապէս մէկը կը գտնվի։ Ես խորհուրդ տուի նրան լրագիրների մէջ յայտարարութիւն տալ. թերևս մէկը գտնվի և համաձայնվի։

Բացվելիք դպրոցը, ինչպէս բացատրեց ինձ սրբազանը, սովորական ծխական դպրոց չէ լինելու, որում ընդունվում են անգրագէտ երեխաներ, այլ լինելու է մի տեսակ տարրին սեմինարիա, ունենալու է թեմական դպրոցի III և IV դասարանները։ Այդ դպրոցում կարող են ընդունվել միայն ծխական երկդասեան դպրոցաւարտները և կամ թեմականների II դասարանների վկայական ունեցողները։ Ծրագրված դպրոցը ծառայելու է գիւղական քահանաներ պատրաստելու գործին. առայժմս ունենալու է միայն մի ուսուցիչ, իսկ յետագայում երկու, երեք։ Սրբազանը մեծ յոյս ունէր, որ աշակերտներ շատ կը ժողովվեն շրջակայ գիւղերից. աշակերտների և ուսուցիչների համար տրվում է ամեն յարմարութիւն. կերակուրը ձրի է. մենաստանը չէ տալիս միայն շաքար և թէյ. իսկ մնացածը՝ հաց, պանիր, ճաշին կերակուրներ՝ բոլորը ձրի են տրվում։

Սևանայ անապատի տնտեսական վիճակը պարզելուց յետոյ, այժմ պարզ պէտք է լինի, որ ոչ մի բան չէ խանգարում դպրոցի բացման և բարգաւաճման, բացի այն արգելքից, որ միաբանութիւնը չէ կարող իր ծախսերը կրճատել և 3000 րուբլուց 1000 ր. յատկացնել դպրոցին։

Այդ դպրոցը պէտք է բարձրացնէ Սևանայ մենաստանը և սկիզբը դնէ ներքին գեղեցկացման. բարեկարգ դպրոցն է լինելու Սևանին իր իսկական ճանապարհի վրա գցողը և արտաքին աշխարհի հետ մշտական հաղորդակցութիւն պահպանողը։ Առանց այդ դպրոցի՝ Սևանի վանականութիւնը անուշադիր անցնելու և անհետ կորչելու է։ Մինչդեռ այնքան միջոցներ կան աշխատելու, օգտակար լինելու ազգին։ Դպրոցը եթէ հիմնվի, կարճ ժամանակում մենաստանը իր սեփական տպարանը կարող է ձեռք բերել. այն ժամանակ կը սկսվի մի եռանդուն աշխատանքի շրջան, որ միաբանների ծպտեալ ոյժերը երևան կը հանէ և Սևանայ մենաստանի անունը հաւասարակշիռ կը լինի Սուրբ Ղազարի մենաստանին։

Է.

Ինչ տարօրինակ բան է այս. հայը իր հայրենիքում անգործ է, ծերանում է պաս և ծոմ պահելուց. բերանը յոգնում է յօրանջելուց, իսկ նոյն հայը օտար հօրիզոնների տակ անչափ եռանդի մարմնացումն է։ Համեմատեցէք Վենետիկի սուրբ Ղազարը Սևանի հետ. ես չեմ տեսել սուրբ Ղազարը, բայց այն, ինչ որ ստացվում է այդ կղզուց, և նրանք, որոնք տեսել են այդ կղզին, ապացուցանում են վերև բերված երևոյթը։ Հայոց գոյութեան փայլուն ապացոյցներից մէկը, հայ գրականութեան պայծառ աստղը, ալեհանեան տոկունութեան և եռանդի կրողը՝ ընկած է հեռու, շատ հեռու իր հայրենիքից, այնտեղ ուժգնօրէն է գործում հայ միտքը, այնտեղ բեղմնաւոր է հայի աշխատանքը. այնտեղ չը կան տաղտուկ և ձանձրոյթ, Մխիթարեան միաբանների կօշիկները չեն մաշվում միայն օրը հինգ անգամ եկեղեցի գնալ գալով։ Ս. Ղազարը կապված է արտաքին աշխարհի հետ. նրա մէջ իւրաքանչիւր նորութիւն արձագանք է գտնում։ Իսկ Սևանը... Երբ մենք մեր ուսուցիչներից մէկի հետ խօսում էինք Սևանում ուսուցիչ լինելու մասին, նա ասաց. «Սևան գնացողը կանաչնանայ»...

Ինչո՞ւ հայի եռանդը չէ կարելի գործադրել հէնց իր բուն հայրենիքում, ինչո՞ւ հայ միտքը կաշկանդվում է հայրենի երկրում։

Սրանք այնպիսի հարցեր են, որ դժուարին է լուծել. դա կապված է ազգի բարդ հոգեբանութեան և միջավայրերի տարբեր ազդեցութեան հետ։ Բայց մենք անկեղծօրէն հաւատացած ենք, որ այդ պայմանները ի վերուստ տրված չեն և նրանց կարելի է փոխել, որ Սևանը սուրբ Ղազար կարելի է դարձնել. միայն արի՛ք մէջտեղ, գաղափարով տոգորված և լի հաւատով նոր Մխիթար Սեբաստացիներ, արի՛ք մէջտեղ և Սևանը հիմքից նորոգեցէք, ժողովեցէք հայ գրականութիւնը, հիմնեցէք դպրոց և տպարան, ծաղկեցրէք դրանց, կղզու մօտաւորապէս տասը դեսեատին տարածութիւնը գեղեցիկ մշակեցէք և ծովի մէջ մի սքանչելի բուրաստան դարձրէք։ Այդպէս կարելի է անել, Սևանը ծաղկանոց կարելի է դարձնել, միայն պէտք են հերոսներ, անձնազոհ հերոսներ, որոնք չը ղեկավարվեն նեղ անհատական միտումներով, որոնք ամբողջովին տոգորված լինեն գործի վեհութեամբ և ապագայի գրաւչութեամբ։

Սևանի սրբազան վանահայրը մինչև այժմ զբաղված է եղել մենաստանին վայելուչ տեսք տալով. այժմեանից նա ձեռնարկելու է ներքին վայելչութեան և գրկաբաց կընդունէ իւրաքանչիւր դիմողի, եթէ այդ դի-մողը պատրաստ է մոռանալ իր անձնական գործերը և նուիրվել վսեմ գործին՝ Սևանի անապատի բարոյական վերածնութեան, Մաշտոց վանականի (860-ական թւականներին) ժամանակի Սևանը վերածնելու, որ 9-րդ դարում գերազանցում էր բոլոր մենաստաններից, նոյնիսկ Էջմիածնից։

Իր կողմից գերապատիւ վանահայրը խնայելու չէ ոչ մի ջանք մենաստանին բարոյական հեղինակութիւն տալու, դպրոցը անմիջապէս բանալու և տպարան գտնելու մասին հոգալու։ Եթէ գործի ձեռներեցութիւնը իր վրա վերցրած սրբազանը հրաւէր կարդայ, ներսիսեանաւարտներից մի քանիսը երևի կը ձայնակցեն և վանահօր հովանաւորութեան տակ դանդաղօրէն և աննկատելի կը վերածնեն նախկին փառքը այս անապատի։ Արդէն երկուսը այս տարվայ շրջանաւարտներից համաձայնվել են տեղաւորվել Սևանում, եթէ վանահայրը մենաստանի եկամուտի կէսը (1,500 ր.) կը գործադրէ դպրոցի վրա. այլապէս ոչ մի իմաստ չի ունենայ գնալ Սևան և հայր Արշակ Տովմեանի պէս մէկը դառնալ։ Եթէ բացվում է դպրոցը, պէտք է ոչ մի բան չը խնայվի. որովհետև դպրոցի վիճակից է կախված լինելու ամբողջ մենաստանի բարոյական հեղինակութիւնն և օգտակարութիւնը։ Մեր կարծիքով՝ 400—500 րուբլի ռոճկով մի ուսուցիչ պահելը ամբողջ դըպրոցի համար՝ կարող է աննպատակայարմար լինել և թոյլ արդիւնքներ տալ՝ եթէ բացվում է դպրոցը, պէտք է բացվի հաստատ և համարձակ, և ոչ թէ մի երկու տարի յետոյ էլի փակվելու համար։

*) Տես «Մշակ» № 150.

ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիս ամիսը, քիչ բացառութեամբ, անցաւ երաշտ եղանակների տակ, երբ հողագործութիւնը վերջացրեց իր բոլոր ցանքերը։

Յունիսի սկիզբներից արդէն անձրեւները փոքր առ փոքր սկսեցին տեղալ, որից բուսականութիւնը մի փոքր «կանաչին տուեց» հողի մակերեւոյթի վրա։

Բայց որովհետեւ սաստիկ ցրտերը մինչեւ այդ դեռ ևս տիրում էին մեզանում, այդ պատճառով բուսականութիւնը չէր աճում, չէր զարգանում ըստ կարգին։

Ժողովուրդը երկիւղ կրելով մառղաշ բոյսերի ցրտատար լինելուց՝ յայտնում էր իր դժգոհութիւնը այս տարվայ անարգասաւորութեան վերաբերմամբ, քանի որ դեռ յունիսին «տաւարի բերանը չէր բռնում արածելու»։

Մի խօսքով՝ բոյսի աճեցողութիւնը քարացել, կանգ էր առել, որից հողագործ դասակարգի հոգին մղկտում էր, սիրտը պղտորվում...

Այդ բաւական չէր, գարնան բացվելուց անմիջապէս յետոյ ամբողջ անասնապահութիւնը իր հօտերով, նախիրներով և երամակներով ասպատակում էր ժողովրդի թէ քաղաքեղերը, թէ արօտները և թէ այլ արգելված հողամասերը։

Այդ դրութիւնից ժողովուրդը էլ աւելի յուզվում, ալեկոծվում էր, երբ արդէն իր աչքի առաջ կերցնում էին իր բոյսը։

Վերջին ժամանակներս տիրող աղքատութիւնը, հացի սղութիւնը, անտեսական քայքայումը նրան դասեր էին տուել՝ աւելի մեծ էներգիայով հոգ տանելու իր ցանքերի և բուսականութեան վերաբերմամբ (բայց ոչ այն Թափով, ինչ որ անցեալ տարի էր հակողութիւն նշանակված արօտների վրա)։

Եւ ահա բողոքներ, տրտունջ, դժգոհութիւն դէպի անասնապահները, չօբաններ և այլ նախրապաններն ու տաւարարածները, որոնք ոչնչով չեն խնայում կերցնել իրանց անասուններին ժողովրդի բուսականութիւնը, զոհ բերելով նրա հողագործական արդիւնքը իրանց քմահաճոյքին...

Բուսականութեան փչացման մասին բազմաթիւ բողոքներ մտցվեցին նոյնիսկ դատարան. արձանագրութիւնները՝ անցեալ տարվայ պէս՝ այնքան էին էժանացել, որ մէկը միւսի եռևից պնում էին դատարան։

Տուգանվում ու պատժվում էր մեղաւորը կամ ընդհակառակն, քանի որ յաճախ արդարը յանցաւոր է ճանաչվում, իսկ մեղաւորը՝ «ձեռքերը լուացած» մի կողմ էր քաշվում նայած գործի դրութեան և վկաների ցուցմունքին և այլն...

Ինչ և իցէ, ժողովրդի յուզմունքը չափ չունէր բուսականութեան վերաբերմամբ, որ այնքան պատահականութիւնների էր ենթակայ, մանաւանդ որ անցեալ տարվայ փարթամ բուսականութիւնից յետոյ՝ նա «աչք չէր առնում» այս տարվայ նուազ բուսականութիւնը, որը անձրևների սակաւութեան և երաշտութեան տակ քիչ էր մընում կուլ գնար բնական պատահարներին։

Սակայն ի միխթարութիւն ժողովրդի աղքատ դասի՝ յունիսի կէսերից արդէն ցանքերը և բուսականութիւնը սկսեցին կանոնաւորվել. մի կողմից հանդերից դուրս քշվեցին ուռոզ-ասպատակող անասունները, իսկ միւս կողմից անձրևները կանոնաւոր կերպով սկսեցին տեղալ՝ սիրտ ու հոգի ներշնչելով հողագործութեան, որը, շատ դառն փորձերից խրատված, ահ ու սարսափի մէջ էր այս տարվայ հողագործական արդիւնաբերութեան վերաբերմամբ։

Այժմ կարելի է յայտնել, սակայն, որ բուսականութիւնը բաւական լաւ տեսք ունի դաշտային մասերում և սարահարթերում, իսկ տափարակներում մի փոքր նըւաղագոյն պատկեր է ներկայացնում։

Եթէ մի փոքր էլ տևական լինեն անձրևները, գուցէ տափարակներում ընկած ցանքերն էլ կանոնաւորվեն։

Բայց առ հասարակ բուսականութիւնը առ այժմ միջակ տեսակում է նկատվում։

Իսկ ինչ կը լինի վերջը, դա դժուար է գուշակել, քանի որ մինչև հունձը դեռ ահագին ժամանակ կայ առաջներս։

Գ. Սինանեան

Նոր-Բայազէտ, 8 յուլիսի

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՂՆԵՐԸ

Երկրաշարժից յետոյ՝ երբ տեղիս հայոց միակ հոյակապ եկեղեցին փլաւվեց, յայտնի ձկնարդիւնաբերող Գ. Մայիլեանը, յարգելով տողերիս գրողի թախանձանքը, յանձն առաւ Շամախու վերին հայաբնակ Թաղի կենտրոնում իր հաշւով կառուցել—տիկին Քալանթարեանի նուիրած գետնի վրա—նոր եկեղեցի, որը աւարտվեց և օծվեց անցած աշնանը։ Պէտք է ասել, որ դեռ շէնքը չը սկսած՝ Մայիլեանը Մարիէնբադում վախճանվելով կտակում է իր որդոցն ու կնոջը, որ իր որոշումը անպայման իրագործեն. նրանք էլ ոչ միայն իրագործում են, այլ նոյն իսկ աւելին 4000 ր. է վճարում, և գնվում է հարեւան տունը իր գետնով ու ընդարձակվում է եկեղեցու բակը, այնպէս որ ամբողջ Թաղամասի (квартал) լայնութիւնը ծայրէ ի ծայր 41 սաժ. դառնալով եկեղեցապատկան (աչքէր հրապարակ), նրա կենտրոնում այսօր կանգնած է բաւական փառաւոր և շատ ամուր շինված մեր նոր եկեղեցին։

Սրանից մի քանի ամիս առաջ, ապրիլ ամսին եկեղեցու համար բաւական նուէրներով գալիս է Շամախի հանգուցեալ Մայիլեանի աւագ դուստր Սօֆիա Մարտիրոսեանը թէ իր ծնողների յիշատակը յարգելով նրանց կառուցած եկեղեցում պատարագ մատուցանել տալու և թէ տեղն ու տեղը յիշեալ եկեղեցու ներքին զարդերի պակասը տեսնելու և հոգալու։ Յարգելի տիկինը չէ մոռանում միաժամանակ ցանկութիւն յայտնել, որ կամենում է տեղիս ծխ. ուսումնարանի շէնութիւնն ևս դիտել։ Չը նայած որ շատ կարճ ժամանակով էր եկել և այդ միջոցին շարունակ տեղացող գարնանային անձրևները կարող էին արգելք լինել, այնուամենայնիւ գնում նայում է շէնութիւնը, գտնում է պակասութիւններ, որոնց հոգսը առնում է իր վրա և խոստանում է այլ կարիքների մասին էլ իր շրջանում հանգանակել մի որոշ գումար, խրախուսում է հոգաբարձուներին։ Նրա մայր տ. Եկատերինա Մայիլեանը (այժմ վախճանված) իր կենդանութեան օրով յիշածս գործերից դուրս, մահից առաջ ևս, շատ ուրիշների Թւում, մի յայտնի գումար ևս յատկացրել է (քանակը մեզ առ այժմ անյայտ է) Շամախու ծխ. ուսումնարաններին։

Տարիների ընթացքում պակաս բարերարներ չեն եղել բարեյիշատակ Բուդաղեանները, Ներսէսեանները, շատ ուրիշները և վերջապէս ինքը ժողովուրդը։ Ցիշատակելով այս ամենը, մենք ունենք մի նպատակ է միայն, այն է՝ ցոյց տալ ընթերցողին ժողովրդի սրտի ջերմ կապի մի փոքրիկ նըմուշը դէպի իր հոգևոր և մտաւոր կըթաբանները, որը, համարձակ կարող ենք ասել, եթէ ոչ աւելի, գոնէ կը կրկնապատկվի, եթէ գործադրողներն էլ գործադրողներ լինեն։ Բայց թէ ինչ են ներկայացնում իրանցից այս հիմնարկութիւնների պաշտօնեաները և ղեկավարները, կարճ կասեմ. մարմնացած Թմրութիւն ու անշնորհքութիւն միայն։ Օրինակ բերեմ շատերից մէկը. Մեր առաջնորդի գալու օրից դէսը, որ 9 տարի է անցել, նրա ոտը միայն մի անգամ է կպել մեր միակ ուսումնարանի շեմքին, այն էլ 1905 Թւին, երբ Փոխարքայի միջնորդութեամբ բացվեցին հայոց ուսումնարանները և մեր ուսումնարանն էլ պիտի օծվէր։

Եթէ յիշենք մեր դասատուներին, կառավարիչներին, երէցփոխներին, քահանաներին և այլոց, շատ կերկարէր։

Այո, Թշուառ ենք, եթէ ամեն տեղ էլ այդպէս ենք։

Սմբատ Սարգիսբէկեան

Շամախի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրելու պատգամաւորական պատուիրակների ընտրութիւնները Թիֆլիսի Թեմում արդէն աւարտվեցին։ Միայն առաջնորդական պաշտօնակատար Եփրեմ եպիսկոպոս, համաձայն սինօդի կարգադրութեան, տեղեկացրեց Թեմի ընտրողական ժողովներին, որ հոգևորականները իրաւունք չունեն պատուիրակ ընտրվելու։ Թիֆլիս քաղաքում պատուիրակների ընտրութիւնները փոխանակ սեպտեմբերի կը նշանակվեն հոկտեմբերին։

Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեան երէկ, յուլիսի 14-ին, վերադարձաւ Թիֆլիս և այսօրվանից մտնում է իր պաշտօնավարութեան մէջ։

Թիֆլիս է եկել Պետերբուրգի համալսարանի պրոֆեսոր Ա. Վօեյկով, որ պէտք է ճանապարհորդի մեր երկրում։ Մենք աւուր ունեցանք տեսնվել և խօսել գիտնական ճանապարհորդի հետ։ Նա սկսել է իր կովկասեան ճանապարհորդութիւնը Սև-ծովի ափերից, եղել է Բաթումի շրջակայքում, Բօրժօմում և Բակուրիանում։ Թիֆլիսից նա մտադիր է ուղևորվել Ղարաքիլիսայի վրայով դէպի Սևանայ լճի ափերը և Դարալագեազ։ Այնուհետև նա կանցնի Երևան և Էջմիածին։ Մտադիր է նոյնպէս այցելել Անին և ծանօթանալ այնտեղ կատարվող պեղումների հետ։ Անիից Վօեյկովը կը գնայ Կարս, յետոյ կանցնի դէպի Ախալքալաքի գաւառը և այնտեղից կը վերադառնայ Բօրժօմ՝ մայրաքաղաք գնալու նպատակով։ Պրօֆեսօրը, որ յայտնի է իր կլիմաբանական ուսումնասիրութիւններով, այս անգամ իր հետազօտութեան համար դրել է աւելի ընդարձակ ծրագիր, քան միայն իր մասնագիտութիւնը։

Երկրագործութեան մինիստրի կովկասեան լիազօր Պ. Պ. Արխիպօվը, որ գնացել էր Լօռու գաւառամասը, վերադարձաւ Թիֆլիս։ Նա այցելել է Վօրօցօվկա գիւղը, քննել այնտեղ գտնվող փորձնական ագարակը, ծանօթացել գիւղացիների հերթական կարիքների հետ։

Հաղորդել էինք, որ յուլիսի 12-ին նահանգապետի նախագահութեամբ կայացաւ նահանգական սանիտարական-բժշկական յանձնաժողովի նիստը խօլերայի դէմ միջոցներ նախագծելու համար։ Նահանգական յանձնաժողովի հաստատեց քաղ. մասնաժողովը ձեռնարկած բոլոր կարգադրութիւնները։ Այնուհետև քննվեց նահանգական սանիտարական յանձնաժողովի միջնորդութեան հարցը խօլերայի և ժանտախտի դէմ մաքառելու բարձրագոյնս հաստատված յանձնաժողովի առաջ, որպէսզի պետութեան մէջ խօլերայի և ժանտախտի դէմ կռւելու համար յատկացված 4 միլիօն րուբլուց տրվի Թիֆլիսի նահանգ. չորս քաղաքներին նպաստներ—Թիֆլիսին՝ 28,000 ր., Գօրուն՝ 1,800 րուբլի, Ախալցխային՝ 3,500 և Դուշէթին՝ 1,350 ր.։ Վերջում նահանգական յանձնաժողովը որոշեց խնդրել Կովկասի Փոխարքայից բաց Թողնել 12,000 ր. Թիֆլիսի նահանգում (քաղաքից դուրս) խօլերայի և ժանտախտի դէմ կռւելու համար։

Հանգուցեալ Շաղինեանի կտակած 50,000 րուբլին կտակակատարներ Սարգսեանը և Ջանաղեանը յանձնեցին Թիֆլիսի առևտրական դպրոցի վարչութեանը։

Թիֆլիսում վերջերս տարածվել է փորհարինք հիւանդութիւնը։

Կովկասի Փոխարքայի պաշտօնակատարը, գտնելով Քութայիսի նահանգական ազնուականութեան պարագլխի ընտրութիւնները անկանոն, կարգադրեց նշանակել նոր ընտրութիւններ մօտիկ ապագայում։

Կարգադրված է, որ յուլիսի 8-ից յետոյ սանիտարական անմաքրութիւնների մասին կազմած բոլոր արձանագրութիւնները ուղարկվին ոչ թէ հաշտարար դատաւորներին, այլ վարչական կարգով նահանգապետի պաշտօնակատարին։ Քաղ. սանիտարական-բժշկական տեսուչ Ստեփանեան կարգադրել է Թաղական սանիտարական հոգաբարձուներին խստագոյնս հետևել քաղաքի մաքրութեան վրա։

Յուլիսի 13-ին, քաղ. դումայական տնտեսական մասնաժողովի նիստում որոշվեց առաջարկել հացթուխներին հացը վաճառել նախկին գներով, որովհետև հարկ չէ նկատվում աւելացնելու կամ պակասեցնելու գոյութիւն ունեցող սակագինը։

Թիֆլիս են գալիս դարձեալ էկսկուրսանտներ զանազան քաղաքներից։

Թիֆլիսի քաղ. դումայական մասնաժողովը, բաժանելով քաղաքի բոլոր ընտրող-տնատէրերի ցուցակները առանձինառանձին, ըստ քաղաքամասերի, գտաւ, որ I քաղաքամասում ընտրողների Թիւն է ընդամենը 1580, II-ում՝ 1409, III-ում՝ 1695, IV-ում՝ 499, V-ում՝ 2254, VI-ում՝ 37, VII-ում՝ 469։ Այդպիսով ամբողջ քաղաքում ցէնզաւոր տնատէրերի Թիւը, որոնք իրաւունք ունեն մասնակցելու քաղ. դումայի նոր ձայնաւորների ընտրութիւններին, եթէ նրանք կը վճարեն բոլոր գնահատման տուրքը, 7943 է։ I քաղաքամասում ընտրվել են 16 ձայնաւորներ, II-ում՝ 14, III-ում՝ 16, IV-ում՝ 5, V-ում՝ 23, VI-ում՝ 1 և VII-ում՝ 5։

Կազանում ջուտով տեղի կունենայ մեղուաբոյծների համառուսական համագումար, որին մասնակցելու համար Կովկասի կողմից մեկնեց Կովկ. շերամապահական կայարանի կառավարիչ Փօրչաչեվը։

Ինչպէս երևում է Թիֆլիսի ոստիկանապետի հրատարակած տեղեկութիւններից, յունիս ամսում քաղաքի մէջ տեղի է ունեցել ընդամենը 112 յանցագործութեան դէպք։ Այդ 119 դէպքերից միայն 13 հոգին չեն կալանաւորվել։

Առևտրի ու արդիւնաբերութեան մինիստրութիւնը Թոյլատրել է Գ. և Մ. Տէր-Դաւթեաններին բանալ Թիֆլիսում հաշւապահական դասընթացքներ։

Մենք «Приаз. Край» Թերթից լուր էինք քաղել՝ Թէ Բագուի միլիօնատէր Թաղիևի բնակարանում գանակոծված ինժեներ Բէհբուտօվը մեռել է։ Այժմ այդ լուրը սխալ է յայտարարվում։ «Шуш. Л.»-ի ասելով, ինժեներ Բէհբուտօվը ներկայումս ընտանիքով ապրում է Շուշում եղբ. Բէգլարեանների տանում։

«Шуш. Л.»-ը գրում է, որ լօտօ խաղի սիրահարների Թիւը Շուշում հասարակական ժողովարանում այնպէս շատացել է, որ աւագների խորհուրդը որոշել է այդ խաղը նշանակել շաբաթը երկու անգամ՝ փոխարէն մէկի, ինչպէս մինչև օրս էր։ Կեցցէ լօտօյական առաջադիմութիւնը...

Բագւում կալանաւորվեցին և Շէմախինսկի բանտը դրվեցին նաւթարդիւնաբերողներ Ջաֆար և Ղուրբան Բաբայէվները, որոնք մեղադրվում են 1910 Թ. Բալախանում ինժեներ Թալիշխանօվի սպանութիւնը կազմակերպելու մէջ։ («Бак.»)

Ցարսկիէ-Կօլօդցիից մեզ հաղորդում են, որ այս տարի, համեմատած անցեալ տարվայ հետ, հունձքն սպասվում է պակաս։

ԼՈՒՐԵՐ ԲԱԹՈՒՄԻՑ

Բաթումի շրջանի զինւորական նահանգապետի առաջադրութեամբ կարգադրված է առայժմ դադարեցնել նոր քաղաքագլխի ընտրութիւնը։

Քաղաքային իրաւասուների խորհըրդարանը տարեկան 300 ր. կենսաթոշակ յատկացրեց Բաթումի քաղաքային հիւանդանոցի գլխաւոր բժիշկ Պրեանիշնիկօվի այրուն. մի այդչափ էլ տարեկան նպաստ նրա անչափահաս որդու կրթութեան համար։

Երկուշաբթի, ամսիս 11-ին, առաւ. ժ. 8-ին ծովի մէջ խեղդվեց Ռուսաստանից էքսկուրսիայով Բաթում եկած ժողովրդական դպրոցների ուսուցիչներից մէկը՝ Շէյլ ազգանունով։ Մի անգամ ծովում լողանալուց նը բաւականացած երկրորդ անգամ մտնում է լողանալու։ Ծովը շատ էլ հանգիստ չէր. ափից 4—5 սաժէն հեռաւորութեան վրա զգում է ուժերի պակասելը. օգնութիւն է կանչում։ Ընկերներն ընկնում են ազատաբար նաւակ կամ օրապահ պահապան որոնելու. վաղ լինելու պատճառով, ոչ ոքի չեն գտնում։ Մինչ այս մինչ այն՝ խեղճ ուսուցիչը զոհ է գնում ալիքներին և մինչև այսօր մարմինը դեռ չէ գտնված։

Լուր է պտտում, որ քաղաքիս նորընտիր իրաւասուները մտադիր են խիստ քննութեան ենթարկելու քաղաքային վարչութեան գործերը և ըստ այնմ գործի կենալու։

ՏԵՂԵԿ. ՎՐԱՑ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

«Դրօէբա» Թերթի խմբագիր Իլիա Աղլաձէն, որը գրական գործի համար դատապարտվեց մի տարվայ բանտարկութեան և ապա աքսորի, Մետեխի բանտում վրացերէնի է Թարգմանել Վ. Լոռնկեվիչի «Հանրամատչելի գրադարան» յայտնի աշխատութիւնը, որը բաղկացած է 40 գըրքոյկից։

Գրիգօլ Լօրթքիփանիձէն, որը նոյնպէս Մետեխի բանտումն է գտնվում ներկայիս, Թարգմանել է Կլյպերտի «Հին, միջին և նոր դարերի պատմութիւն» աշխատութիւնը, բաղկացած երեք հատորից։

Բօստօվի (Դ վ.) բանտում տարափոխիկ հիւանդութիւնից վախճանվել է քաղաքական յանցաւոր Կ. Սուլխանիշվիլին։

Թիֆլիս եկան Ռաճայի գաւառի վրացի ազգաբնակութեան ներկայացուցիչները, որպէսզի հրաւիրեն վրաց յայտնի բանաստեղծ Ակակի Ծերեթելիին այցելել իրանց երկիրը։ Նրանք ցաւ են յայտնել, որ ծերունազարդ բանաստեղծը ցայսօր այցելած ունի Վրաստանի ամեն վայրերը, բացի Ռաճայից։ Տարաբաղդաբար Ռաճայի ներկայացուցիչները բանաստեղծին անկարող եղան տեսնել, որովհետև վերջինս այժմ գտնվում է Թէլաւում, որտեղի վրացի ազգաբնակութիւնը մեծ ուրախութեան մէջ է յայտնի բանաստեղծին իր մէջ ունենալու պատճառով։ Նա մտադիր է այնտեղ մի դասախօսութիւն կարդալ, որին անհամբեր սպասում են Թէլաւի վրացիները։ Նոյն քաղաքում յուլիսի 20-ին, Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկերութեան տեղական

* * *

Է.

Երկուշաբթի, յունիսի 13-ին, մենք դիտում ենք մատենադարան - Թանգարանը։ Վանահօր կացարանի երկու փոքր սենեակներում են զետեղված բոլոր Թանգարժէք իրերն և մատեանները։ Մի սենեակում պահվում են միայն հին ձեռագիրներ և մի քանի Թանգարժէք իրեր։ Ձեռագիրների մեծամասնութիւնը ընտիր մագաղաթից են, և 11-դ, 12-դ, 13-րդ դարի արտադրութիւններ։ Շքեղ ծաղկանկարներով զարդարված այդ ձեռագիրները գլխաւորապէս Ս. Գրքի որոշ մասերն են։ Հայ մատենագիրներից կան միայն Ագաթանգեղոսի և Գրիգոր Նարեկացու նոր արտագրութիւնները։

Մենք երկար Թերթում էինք այդ ձեռագիրները և հիացած էինք գլուխների զարդանկարներով. անչափ եռանդի քարացումն էր մեր աչքերի առջև. նուրբ գեղարուեստական ճաշակի արտադրութիւն էին այն մանրանկարները, որոնց ստեղծագործողները եղել են հին վանականները, միջնադարեան գրչագիրները և ծաղկողները, հին ձեռագիրները բոլորը կաշեկազմ են, գոյնզգոյն քարերով և մետաղներով զարդարված։ Բոլոր ձեռագիրները 115 հատ են և խնամքով պահվում են ապակեղուռ պահարաններում։ Մատենադարանի տպված գըրքերը բաժանված են երկու կարգի՝ գրաբար գրքեր և աշխարհաբար. գրաբար գրքերի Թիւն է 565, որոնց մէջ մտնում են Մխիթարեանների շատ հրատարակութիւններ. իսկ աշխարհաբար գրքերն են 239 հատ՝ ժամանակակից հայ հեղինակների երկեր և նոր գրականութեան զանազան ճիւղերից. բացի սրանցից պահարաններում դարսած տեսանք պարբերական հրատարակութիւններ, «Մուրճի», «Լումայի», «Արօրի», «Բազմավէպի» համարները, «Մշակի» անցած տարիների Թիւերը իրար վրա դարսած և Թելով կապած։ Մենք խորհուրդ տուինք սրբազանին գրքի ձևով կազմել տալ այդ Թերթերը և օրաթերթը, որ շուտով չը փչանան, և հեշտ լինի ցանկացված Թիւը գտնելը։

Թանգարանի մասը աւելի հետաքրքրական էր։ Բազմաթիւ չեն հնութիւնները, բայց նշանաւոր։ Ձեռագիր մատեանների սենեակում պատին յենված են երկու փայտեայ դռներ. արշին ու կէս լայնութեամբ և երեք արշին բարձրութեամբ այդ դռները հանված էին մի ամբողջ փայտից, երկուս վերջօկ հաստութեամբ. ամենից ուշագրաւը այդ դռների փորագրութիւններն և նկարներն են։

Այժմ, հեռու Սևանից, ինձ համար դըժուար է խսկութեամբ նկարագրել այդ դռների նկարները։ Ընթերցողը պէտք է իր աչքերով տեսնի և անմիջապէս հայ արուեստի այդ հրաշակերտութեան մտապատկերը ստանայ։ Քրիստոնէական ամբողջ վարդապետութիւնը պատկերներով և համառօտ արձանագրութիւններով ներկայացված է ընկոյզի փայտի վրա։ Գամված յատակին՝ երկար դիտում ենք մենք, շօշափում մատներով, համոզվում, որ իսկապէս մեր տեսածը փայտ է, մի ամբողջ փայտ։ Այդ դռները առաջ կախված են եղել կղզու բլրին գտնվող ս. Առաքելոց վանքից. վանահայրը վախենալով որ այնտեղ կարող են փչանալ, բերել է Թանգարան։ Մի ֆրանսիացի Սևան այցելած միջոցին 5,000 րուբլի է առաջարկել այդ դռներից մէկի համար, բայց վանահայրը, ինչպէս և պէտք էր սպասել, չէ գայթակղվել և չէ վաճառել այդ անգին հնութիւնը, որ ծառայում է որպէս փայլուն ապացոյց հայ ինքնուրոյն գեղարուեստական ոճի։

Հետաքրքրական էր նաև մի ամբողջ կըտոր փայտից շինված գրքակալը, որ սև փայլ էր ստացել մոմի կաթիլներից։ Այդ գրքակալի վրա նոյնպէս կային փորագրութիւններ և նկարներ։

Տպված գրքերի սենեակում՝ մի առանձին պահարանի մէջ պահված էին հին ասեղնագործ շուրջառներ, եպիսկոպոսական խոյրեր և Թենոցներ։ Ուշագրաւ էր մի Թանգագին մետաքսէ ասեղնագործ շուրջառ, որ չափազանց նուրբ և մաքուր ասեղնագործ նկարներով էր զարդարված. մենք երկար շօշափում ենք և դիտում այդ շուրջառը. դժուար էր հաւատալ, որ մարդու ձեռքը ընդունակ լինի այդքան համաչափ, սիմետրիկ և մաքուր աշխատանքի. մեզ Թւում էր, թէ կարելու նոր կատարելագործված մեքենայով է գործած. իսկ մետաքսէ կտորը այնքան նուրբ, բարակ էր, դեղնած և հնութիւնից տեղ-տեղ գզգզված։

Սրանք են ամբողջ Թանգարանի հնութիւնները։ Կային և երկու փոքր խաչքարեր, և ս. Առաքելոց եկեղեցու մօդելը՝ գարիճակլէ։

Ը.

Նոյն օրը մենք նաւ ենք նստում և շըրջագայում կղզու չորս բոլորը։ Ընկերներս փոխէ-փոխ Թիավարում են և ուղղութիւնտալիս ղեկին։

Ցստակ ջուրը պարզօրէն երևացնում է լճի յատակը, տեղ-տեղ պատահում ենք ձկների խոշոր բազմութեան, որոնք խսկոյն ցրվում են մեր նաւի երևալուն պէս։ Լճի մէջ կան անոյշ ջրի բոլոր ձկները՝ կողակ, կարմրախայտ, իշխանաձուկն, գեղարքունի և այլն։ Մի ժամանակ խօսք կար Սևանայ լճում, ձկնային հարստութիւնը պահպանելու և աւելացնելու համար, արհեստական ձկնաբուծութեան փորձեր անել։ Կղզում մեզ ասացին, որ տարէ-ցտարի ձկնային պաշարը քչանում է և նուազում։ Առաջ ձըկնարանները՝ լճափերը աւելի Թանգ էին գնահատվում, այժմ գինը իջել է։

Մեր նաւը հասնում է կղզու հարաւային եզրը, և նաւավարները՝ Նոր-բայազէտցի երկու գեղջուկներ՝ ցոյց են տալիս ճգնաւորների անմատչելի այրերը և պատմում նրանց շուրջը պտտող աւանդութիւնները։ Այդ այրերը իրանց անմատչելիութեամբ յիշեցնում են Հաղբատի ձորում գտնվող այրերին, որոնց մէջ, ինչպէս ասում են, պահված է հարուստ գրադարան՝ հին ձեռագիրներ, և որոնցից մէկի միջից Գիւտ ք. Աղանեանցին աջողվել էր մի քանի տարի առաջ քարայրի մուտքում գտնված ձեռագիրները ցած բերել։

Երկու ժամի չափ լճի վրա զբօսնելուց յետոյ մենք իջնում ենք կղզի և բարձրանում ս. Առաքելոց վանքը։ Մեզ ուղեկցում էր մի դպիր, որ խօսելու միջոցին խօսակցին յաճախ «հոգու ապէր» էր անուանում, որի պատճառով և մենք էլ նրան «հոգու ապէր» կոչեցինք։ Կղզու բարձրաւանդակ մասում մենք տեսնում ենք մի ամբողջ աւերակ մենաստան. երևում են միայն քարերի շարուածքներ, հին տների պատերի մնացորդներ. ահա ծիրթահանքի խոշոր անիւը վայր է ընկած մի ուրիշ անիւի մօտ. այդ անիւը կարծր որձաքարից էր, 5 արշին տրամագծով և մէկ արշին հաստութեամբ։ Մենք ի զուր հարց ու փորձ ենք անում «հոգու ապօրը», բայց նա միայն շաղակրատում է և մի որոշ բան չէ ասում։ Մտնում ենք ս. Առաքելոց վանքը, որ սովորական հին տիպիկ վանքերից է։ Բեմը զարդարված է փայտի բարակ կարճ ձողիկներով շինված դռներով, որոնք ներկված են մի քանի գոյնի։ Մտնենում ենք և շօշափում. մատներս կպչում են մոմով ծածկված դռների ճաղերին։ Վանքի այն կողմն էլ նոյնպէս նկատում ենք հին շէնքերի հետքեր, պատերի մնացորդներ։ Հետաքրքրական էր պեղումներ անել և տեսնել, թէ ինչ է Թաղնված հողի նորածածկ շերտերի տակ։ Անցնում ենք բարձրաւանդակի միւս ծայրը, որ ամենաբարձր կէտն էր կղզու։ Այնտեղից սքանչանում ենք լայնատարած լճի կապուտակով և համարում ենք ջրի մակերևոյթին գտնվող նաւերը։ Սպիտակ առագաստներով նաւերը նմանվում են լուռ կարափների, որոնք կարծես մեխված են ջրի մէջ և չեն շարժվում. բայց մի քիչ անցնելուց յետոյ ուրիշ տեղ էք տեսնում այդ սպիտակ առագաստները։

Ճաշի ժամանակ էր, և մենք իջնում ենք տափարակ։

Գ. Տէր-Ռուբինեան

(Կը շարունակվի)

[illegible]

ԼՈՒՐԵՐ ՄԱՀՄԵԴԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

[illegible]

յուն, որոնցից մէկը հայուհի է, մէկը բուլգարուհի, մէկը ռումինուհի, իսկ մէկն էլ հրէուհի, բայց ոչ մէկը թիւրքուհի: Ուսումը վերջացնելուց և Թիւրքիա վերադառնալուց յետոյ նրանք պարտաւոր են ծառայել թիւրքական կանանց միջնակարգ դպրոցներում:

◆ Մահմեդական և ոչ-մահմեդական թերթերը հաղորդում են, որ Խիվայի Սէիդ-Ասֆէնդիար-խանը ձեռնամուխ է եղել կուլտուրական գործի և մօտ ապագայում իր երկրում կը մտցնէ մի շարք բարենորոգումներ: Վերջերս, Մոսկվայում եղած ժամանակ, նա հետաքրքրվեց առևտրի և արդիւնաբերութեան զարգացման գործով և երկարատև զրոյց ունեցաւ Մոսկվայի առևտրա-արդիւնաբերական երկու խոշոր ֆիրմաների ներկայացուցիչների հետ բամբակագործութեան բարելաւման մասին: Վերջին տեսակի արդիւնաբերութիւնը առհասարակ կաղում է Խիվայում: Մոսկվայում նա գնել է պալատական արդ ու զարդ՝ եւրոպական ձևով կահաւորելու իր պալատը: Խանը մտադիր է իր երկրում անցկացնել հեռագրային ցանց, հիմնել դպրոցներ, հիւանդանոցներ և այլն: Մօտ ապագայում նա կը ձեռնարկէ պալատի կառուցման գործին եւրոպական ոճով:

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Դիլիջան, 10 յուլիսի

Երէկ երեկոյեան, ամսիս 9-ին, տեղիս բուռնդօյի սրահում դերասան Գ. Միքաղեանի ղեկավարութեամբ կայացաւ չորրորդ ներկայացումը. խաղացին «Մարվող ճրագներ» դրամա 3 գործ. Ա. Աբէլեանի և նորից կրկնեցին «Նախ մեռան, յետոյ ամուսնացան» վօդեվիլը (Փոխանակ «Սիրտը հանելուկ է» և «Առաջարկութիւն» պիէսների):

Խաղն անցաւ՝ առաջինը հաղիւ բաւաբար, երկրորդ շատ սահուն և մեծ բաւականութիւն պատճառեց հասարակութեան. սրահը համարեա լիքն էր: Միայն մի բան խանգարում էր լաւ լսելու. այդ՝ մեր «ինտելիգենտ» պարոնների և տիկինների աղմուկն էր, որոնք սրահի կողքի սենեակում զբաղված էին իրանց սիրելի թղթախաղով: Երևի «գռեհիկ» լեզուով էր ներկայացումը, դրա համար չէին բարեհաճում ներկայ լինել:

Ես, որպէս բուռնդօ և ներկայացում յաճախող, խնդրում եմ պ. պ. աւագներին թղթախաղի սենեակը տեղափոխել վերևի մասը, որպէսզի ստիպված չը լինենք 20 անգամ պատը թրխկացնել՝ լուռ մնալու համար:

Լէւոմաս

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Նուխի, 11 յուլիսի

«Մշակի» № 146-ում Նուխուց Մ. Գ.-էեանի տուած լուրի առիթով վերաստուգիչ յանձնաժողովս յայտնում է ի գիտութիւն ամենքի, որ տեղիս եկեղեցական ծխ. դըպրոցների հոգաբարձութիւնը փոքր ինչ յապաղումից յետոյ՝ բոլոր մատեանները արդէն յանձնել է յանձնաժողովիս ի քննութիւն, որը կատարելով այն կը տայ իր զեկուցումը մօտ ժամանակում:

Վերաստուգիչ յանձնաժողովի անդամներ՝
Ն. Մանուչարեան
Թ. Գիւլբասարեան
Կ. Բաբաջանեան

—

Գորիս, 27 յունիսի

Գորիսի ծխ. դպրոցի ուսուցիչ Սազանդարեանը «Մշակի» 131-դ, 132-դ և 133-դ համարներում «Գորիսի դպրոցը» վերնագրով մի յօդուած է զետեղել, աշխատելով ցոյց տալ, որ մեղաւոր են խնդրի առարկայ եղած դպրոցի և՛ հոգաբարձութիւնը, և՛ հասարակութիւնը, և՛ դպրոցական տեսուչը, և՛ թեմ. իշխանութիւնը, և՛ դպրոցի մատաղ աշակերտութիւնը՝ բացի ուսուցիչ-ուսուցչուհիներից:

Այդ ուսուցիչ-ուսուցչուհիները պաշտօնավարում են հայկական դպրոցում: Բաւական է ընդգծել այդ բառը, և հասկանալի կը լինի, թէ ի՛նչ նիւթական է սպասում նրանց: Նրանք ստանում են իրանց ռոճիկները մինչև յունիսի 1-ը բացառութեամբ մի ուսուցչուհու: Մայիսի վերջերում կայացած խառն ժողովը որոշում է յունիսի 5-ին կատարել դպրոցական տարեվերջի ակտի հանդէսը:

Մայիսի 29-ին, իմ նախագահութեամբ, կայացած ծխ. ժողովը դպրոցի պարտքը հայթայթելու զբաղմունքը յատուկ նկատառութեամբ յետաձգում է յունիսի 5-ին ակտի վերջում ծխ. ժողով բանալու: Գալիս է յունիսի 1-ը, շշուկներ են լսվում, որ ուսուցչ. կազմը մտադիր է գործադուլ յայտարարել և ակտ չը տալ: Ես ընկերաբար յայտնում եմ, որ դա նրանց հեռու կը տանի, և երեխաները մեղաւոր չեն: Ուսուցչ. կազմը պաշտօնական գրութեամբ իրագործում է իր մտադրութիւնը և յունիսի 3-ին հոգաբարձութիւնից ստանում է մի գրութիւն, որով վերջինս պատասխանում է, որ ինքը մտածում է ամառվայ ռոճիկների մասին, իսկ ակտ չը կարդալու պատասխանատուութիւնը թողնում է ուսուց. կազմին: Այդ օրը ես ճանապարհվում էի շրջան և դպրոցի մօտ ձիուց իջնելով ես կարդացի հոգաբարձութեան գրութիւնը և կրկին անգամ խնդրեցի յարաբերութիւնները չը լարել, ակտը կարդալ, իսկ հանդէս տալը կամ չը տալը իրանց բարոյական պարտականութիւնը համարելով կարող են չը տալ և որ ինքս յունիսի 5-ին անպատճառ կը վերադառնամ ու նախատեսված ծխ. ժողովով խնդիրը կը վերջացնեմ:

Ես Սիսիանումն եմ լինում, որ ուսուցչ. կազմը պնդում է իր ուլտիմատումի վրա: Յունիսի 5-ին, ժամը 11-ին, շտապով Գորիս եմ վերադառնում և ի՛նչ տեսնում. աշ.-աշակերտուհիները փողոցներում, իսկ դպրոցում բացված է ծխ. ժողով: Անմիջապէս շտապում եմ ժողովի, որտեղ ծխ. ժողովը՝ ապօրինի համարելով ուսուցչ. կազմի վարմունքը՝ որոշում է, որ յունիսի 6-ին կարդացվի դպրոցական ակտը:

Նոյն օրը ճաշից յետոյ ես գումարում եմ ուսուցչ. և հոգաբարձ. խառն ժողով և ձգտում եմ խնդիրը վերջացնել, մանաւանդ որ ծխ. ժողովը վերոյիշեալ որոշումն է կայացրել և ապագայում նոր գժտութիւններ կարող են ծագել: Ուսուցչ. կազմը պնդում է իր ուլտիմատումին, որից յետոյ ցանկութիւն է լինում սպասող աշակերտութեանը յայտարարել նրա տարվայ վերջի ակտը թէկուզ հոգաբարձութեան կողմից, որպէսզի բաւարարվեն թէ աշ.-աշակերտուհիները և թէ սրանց ծնողները: Այս անգամ էլ արդէն ուսուցչ. կազմը բաբեհաճում է յայտարարել, որ՝ դասարանանական ցուցակներն ու վկայագրերը դասատուները արդէն տուն են տարել եւ հրաժարվում են յանձնել:

Ուսուցչուհիներից մէկը յունիսի 9-ին վերջնականապէս հեռանալու պատճառով բաժանում է Ս. բաժ. պատկերները, իսկ միւսներն յանձնում են հոգաբարձութեանը յունիսի 13-ին:

Կոնֆլիկտի մասին երկուստեք հեռագիրներով և գրութիւններով յայտնվում է թեմ. իշխանութեանն, որից յունիսի 24-ին ստացվում է հետևեալ հեռագիրը.

«Հրահանգում եմ աւագ-ուսուցչին անյապաղ յանձնել հոգաբարձութեանը բոլոր դոկումէնտները, պահանջը կատարելուց յետոյ դասատուներին վճարել ռոճիկ, արձակել ամբողջ ուսուցչ. կազմը: Մանրամասնութիւնները գրաւոր հրահանգով»:

Այժմ եզրափակեմ ասելիքս.

1) Ուսուցչ. կազմը ֆիրմայում կամ գործարանում չէ ծառայում. նա շատ լաւ պիտի հասկանայ հայ դպրոցի խախուտ դրութիւնը, ուրեմն և ոչ մի իրաւունք չը պէտք է ունենար բօյկոտ-գործադուլի դիմելու:

2) Բարոյական և իրաւական և ոչ մի հիմք չը պէտք է ունենար յափշտակել դըպրոցական դոկումէնտները, որի համար կայ նոյնիսկ պետական դատարան և քրէական օրէնսգիրք:

3) «Ոստիկանութեամբ սպառնալը» եղել է դոկումէնտները յափշտակելու համար, որպիսի քայլի համար ինքս էլ ցաւում եմ: Ոստիկանութեանը բարեկամ չեմ եղել և երբէք էլ բարեկամ չեմ լինի, սակայն եթէ այդ մեծ դժբաղդութիւն է պատճառել, այն դէպքում հազար ներողութիւն ոստիկանութեան ոչ-բարեկամներից:

4) Այո, բռնկվել եմ, որովհետև բօյկոտիստ-գործադուլաւոր ուսուցիչ-ուսուցչուհիներից եթէ ոչ աւել, գոնէ ոչ պակաս չեմ սիրել ու սիրում այն աշ.-աշակերտուհիներին, որոնց անցեալ տարվայ դասախարակն եմ եղել և որոնց այս տարի օրերով դպրոցի բակում ու շուկայում քարշ գալը տեսնելով ցաւում ու վշտանում էի հոգուս ամբողջ խորութեամբ:

5) Աւագ-ուսուցիչը*) ստացել է իր ռոճիկը մինչև օգոստոսի 1-ը:

6) Ի շարս այլ անճշտութիւնների Սազանդարեանը մեղանչում է նաև հոգաբարձութեան դէմ, որի մասին ես լռում եմ:

Գորիսի ուսուցչ. կազմը մեր դպրոցական կանոնադրութիւնը լրացնելու նոր պահանջ առաջադրեց:

Ներկայ նամակս իմ առաջին ու վերջին պատասխանն է, որով վերջ եմ տալիս իմ կողմից՝ այս խնդրի մասին որևէ կերպ վիճաբանութեան մտնելու:

Զանգեզուրի շրջանային հրաժարված տեսուչ՝ Սիմ. Տէր-Մինասեան

*) Ռոճիկը բաժանված է 9 ամսի վրա:

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Լուրերի համաձայն՝ պարսից պետական խնամակալը էքս-շահի հեռագրին պատասխանել է, թէ աւելի լաւ է, որ շահը հեռանայ Պարսկաստանի սահմաններից:

◆ Էքս-շահի ույժերը կազմում են 12,000 մարդ: Ծախքերի համար նա ունի 20 միլիօն ր.:

◆ Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութիւնը Աստրաբադի իր հիւպատոսից պաշտօնական հեռագիր ստացաւ, որ էքս-շահը հանդէսով և ժողովրդի ցնծագին բացագանչութիւններով քաղաք մտաւ յուլիսի 9-ին:

◆ Պարսից կառավարութեան բովանդակ ուշադրութիւնն այժմ ուղղված է Սալար-ուդ-Դովլէի վրա, որ լուրերի համաձայն գրաւել է արդէն Քիրմանշահը և մօտենում է էքս-շահի բանակին միանալու: Բայց դրանից՝ կառավարութիւնը շատ անհանգիստ է այն լուրերից, թէ իբր բախտիարցիների մի մասը միանում է Մահմէդ-Ալիին:

◆ Մի յայտնի ռուս դիպլոմատի ասելով, ռուսաց կառավարութիւնը պատասխանելու է պարսկական նօտային, թէ Ռուսաստանը պարսկական հարցում բռնելու է սպասողական դիրք և վերջում կը ճանաչէ այն կողմը, որը յաղթող դուրս կը գայ, որովհետև Ռուսաստանը չէ կամենում ոչ մի ույժ կամ միջոց սպառել:

◆ Թիւրքական քաղաքական շրջաններում միաբերան դատապարտում են Ռուսաստանի դերը Մահմէդ-Ալիի վերադարձի մէջ: Պնդում են, որ Ռուսաստանը միշտ էլ պաշտպանելիս է եղել Մահմէդ-Ալիին և այժմս էլ նըպաստեց նրա վերադարձին: Պարսիկները երբէք չէին աջակցի նախկին շահին Պարսկաստան գալ, եթէ ռուսաց դիպլոմատիան չը միջամտէր:

◆ «Свѣтъ»-ի ասելով, էքս-շահի կողմնակիցները Թէհրանում պայթեցրել են զինապահեստը և վառօդի պահեստատեղին, որով ոչնչացրել են 60 հազար փամփուշտ և փչացրել են թնդանօթները:

◆ «Свѣтъ»-ը տեղեկութիւն է ստացել, որ էքս-շահը Աստրաբադից 17 վերստ հեռաւորութեան վրա ջարդել է կառավարական զօրքերին և խլել է նրանցից 3 թնդանօթ և 17 գնդացիր:

◆ Բերլինում հրատարակվող ներքին քաղաքականութեան հարցերին լաւատեղեակ «Voss. Zeit.»-ը հեգնաբար Ռուսաստանի հասցէին նկատում է. «Պետերբուրգը, որ ունի լրտեսների վոհմակներ, քնեց, երբ էքս-շահը անցաւ Պարսկաստան: Ռուսաց կառավարութիւնը պէտք է աչքաբաց ռեպօրտեօր վարձի»:

◆ Օդեսսայում էքս-շահի ընտանիքը և պալատականները ուրախ տրամադրութեամբ պատրաստվում են Պարսկաստան մեկնել: Նրանք շահից մի քանի հեռագիրներ ստացան, բայց բովանդակութիւնը ոչ ոքի չեն յայտնում:

◆ Էքս-շահը Օդեսսայից մեկնեց ոչ կատարելապէս առողջացած: Այժմս էլ նա գանգատվում է ընդհանուր թուլութիւնից:

◆ Լոնդոնում վախճանվեց «Contempor Review»-ի յայտնի հրատարակիչը, Ռուսաստանի հետ մերձեցում կապելու կողմնակից սըր Պէրսը Բիւնտինգը:

◆ Թիւրքիայի ներքին կացութիւնը օրէ-ցօր վատթարանում է: Ալբան ապստամբերի նորանոր աջողութիւնները, Մակեդօնիայի յուզմունքները, մայրաքաղաքում սկսվող խռովութիւնները և զանազան տեղերից ստացվող աննպաստ տեղեկութիւնները անել դրութեան մէջ են ձգել երիտ.-թիւրքերին, որոնք ոչ ուզում են լսել, ոչ էլ ոչինչ տեսնել: Դրութիւնը յուսահատական է:

◆ Չինական լրագիրները հաղորդում են, որ շատ քաղաքներում երեւացել է խոլերանման հիւանդութիւն:

◆ Աւստրիական զօրքերի մէջ մտցվում են անպարտադիր երեքամսեայ երկրագործութեան դասընթացքներ:

◆ Եղբ. Նօբէլի նաւթարդիւնաբերական ֆիրման 1910 թ. ընդհանուր եկամուտ ունեցաւ 117,478,693 ր.: Իւրաքանչիւր 5,000 ր. փային տրվելու է 600 րուբլի դիվիդէնտ:

◆ Խաբարովսկի պետական բանկում դրամների փաթեթոցները բանալիս նկատվեց, որ նրանց մէջ 200,000 րուբլու փոխարէն թղթի կապոց է դրված:

◆ Եալտայի մօտերը յայտնագործել են ոսկու հետքեր:

◆ Լրացուցիչ տեղեկութիւնների համաձայն՝ «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան գործի քննութիւնը կը սկսվի Նովօչերկասկում նոյեմբեր ամսի սկզբից և կը տևէ մօտ 2 ամիս:

◆ Տաշկենտում ձիերի գլուխները արևից պաշտպանելու համար սկսել են ծածկել յախեզրեայ գլխարկներով:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.

13 յուլիսի

ԼՕՆԴՕՆ: Օդագնաց Վէդրինը Կարէյլից թռաւ Մանչեստէր. օդագնաց Բոմօնը Մանչեստէրից Բրիստոլ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Յուլիսի 11-ին Գատչինօյից թռաւ Կրասնօյէ-Սէլօ պօրուչիկ Րուդնևը Ֆարմանով մի մարդու հետ, յետոյ թռան պօրուչիկ Սամօյլօ Բլէրիօյով, Եֆիմովը գնդապետ Ուլիանովի հետ Ալբատրոսով 9000 մետր բարձրութեան վրա: Ապա թռան նաև Նիկիֆօրովը և Բախմուտովը: Բոլորն էլ եկան աջողութեամբ Կրասնօյէ-Սէլօ և վերադարձան Գատչինօ:

Երկրագործութեան վարչութիւնը 1912 թ. նախահաշւում մտցրել է $6^1/_2$ միլիօն ր. ոռոգման աշխատանքների համար, ի թիւս որոց Գօլօդնի և Մուղանի դաշտերի ոռոգման համար: Մոսկվայի գիւղատնտեսական ինստիտուտի ասիստենտ Բէլաեվը մեկնում է Ռումինիա, Գերմանիա, Ունգարիա և Իտալիա՝ ոռոգման աշխատանքները ուսումնասիրելու համար:

Պետական Դումայի շինութիւնը վերանորոգող մասնաժողովը, ձեռնարկելով նրա վերանորոգման աշխատանքներին, բաւոք գտաւ Դումայի ընդհանուր ժողովում հարց բարձրացնել՝ կառուցանելու Դումայի համար նոր յարմար շէնք:

ԿԻԵՎ: 4 ուսանող, «Гудокъ»-ի խմբագիրը, 3 կուրսիստկա և 5 ուրիշ մարդ սօց.-դեմ. կազմակերպութեանը պատկանելու համար աքսորվում են Վօլօգդայի և այլ նահանգները 2 տարով:

ԼՕՆԴՕՆ: Բօմօնը իջաւ Բրուկլէնդում, շահելով «Դէյլի Մէյլի» մրցանակը:

ՄՕՍԿՎԱ: Մամուլի գործերի վարչութիւնը որոշեց դատի կանչել «Копейка»-ի խմբագրին 129-րդ յօդուածով:

ՎԱՐՇԱՎԱ: Մի զօրամասում փորձնական հրացանաձգութեան ժամանակ տեղի ունեցաւ թնդանօթի վաղաժամ պայթում: Սպանվեցին 2 զինուոր, ծանր վիրաւորվեցին 2 օֆիցեր և 4 զինուոր:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզասեռական, սիֆիլիս եւ վեներական հիւանդութիւնների:
Ընդունում է հիւանդներին՝
Առաւօտեան ժամը 12—1-ը, երեկ. ժամը 6—8-ը:
Կիրակի օրերը՝ միայն ժամը 12—1-ը:
Դուկիա, Սեմեոնովսկայա փողոց, № 16.
Տելեֆոն № 40.
(Խ. ու. կ.) 220. 100—49

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿՐԷՄ
„ՄԵՏԱՄՈՐՖՕԶԱ“
ԸՆԿ.
Ա. Մ. ՕՍՏՐՈՈՒՄՕՎԻ
Միանգամայն ոչնչացնում է
Պէպէններն և Արևակէզութիւնը
պահպանելով կաշին
այլօրինակ ազդեցութիւններից:
Պէպէններ չունեցողներին՝
ցանկանալով պահպանել իրանց պէպէններից՝ մենք առաջարկում ենք ԿՐԷՄ
„ԱԼԲԱԴԵՐՄԱ“
որի մի մասը մտնում է մեր ԿՐԷՄ ՄԵՏԱՄՈՐՖՕԶԱՅԻ մէջ:
Պահանջեցէք ամենուրեք:
(ու.). (M. 253940) 708. 5—2

Ղարաբաղի Հայոց
Թեմական Դպրոցի
համար հարկաւոր է համալսարանաւարտ կամ ուսուցչական ինստիտուտաւարտ
ռուսաց լեզուի ուսուցիչ
25 դասով (ռուսաց լեզու՝ 21 դաս և ռուսաց պատմութիւն՝ 4 դաս): Ցանկացողները թող գիմեն դպրոցի հոգաբարձութեանը՝ առաջարկելով իրանց պայմանները, հետևեալ հասցէով. Шуша, Попечительству Арм. Духовной Семинаріи.
Հոգաբարձութիւն
(Ե. ու.) 716. 3—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է
„Մեղաւի գիրք“ ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
Բովանդակութիւն. 1) Ի՞նչ է ամուսնութիւնը, նրա նպատակը: 2) Մեղրամսի առողջապահութիւնը: 3) Դաշտանը: Մաքրասիրութեան նշանակութիւնը: 4) Սեռական յարաբերութեան մասին: 5) Սիրային չափազանցութիւնները: 6) Սեռական անկարութիւնը՝ իբրև հետևանք սիրային չափազանցութիւնների: 7) Խորհուրդներ կանանց՝ ինչպէս գրաւել ամուսնու սէրը: 8) Խորհուրդներ տղամարդկանց: 9) Բեղմնաւորութեան մասին: 10) Բեղմնաւորութեան պայմանները: 11) Ցռութիւն: 12) Վերջաբան:
Կազմողն օգտվել է Բօկի, Մէյէրի, Դէբէյի Մանտեգացցայի, Լօկօկի և ուրիշ հռչակաւոր բժիշկների աշխատութիւններից: Թարգ. Գ. Մել.: Գինն է 30 կ.: Գումարով գնողներին 40% զեղչ: Դիմել՝ Կոկանդ, Ս. Սահրատեանին (Кокандъ, Сагратьяну). 720. 2—2

Լոյս տեսաւ
Ս. ՉԵՐՔԷԶԵԱՆԻ
Օրմանեանը գրպարտութեան ցանցերում
Գինն է 30 կոպ.
Դիմել «Հովիտ» խմբագրութեան և գրավաճառներին: (ա.օ.) 717. 10—3

ԱԿՑԻՕՆԵՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ
Իզմայլովսկի պր. № 27.
Պարիզ 1900. ՈՍԿԵ ՄԵԴԱԼՆԵՐ Նիժնի-Նովգ. 1896.
ԳԼԻՑԵՐԻՆ ՎԵԼՈՒՐ
ԿԱՇԻՆ ՍԵՒԱՆԱԼՈՒՑ, ՊԷՊԷՆՆԵՐԻՑ, ԿԱՐՄՐԵԼՈՒՑ, ՔԱՄՈՒՑ ԵՒ ՑՐՏԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԻՑ ՊԱՀՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

«Ս.-Պետերբուրգի Քիմիական Լաբորատորիա» Ընկ. խնդրում է, ի նկատի ունենալով կրկնվող կեղծիքները, առանձին ուշադրութիւն դարձնել ֆիրմայի անուան վրա, որ բաղկացած է միայն երեք խօսքից՝ «Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ», և Ընկ. մարկայի վրա, որ ներկայացնում է ՊԵՏՐՈՍ ՄԵԾԻ արձանը՝ Պետերբուրգի Սենատսկի հրապարակում:
Գլխաւոր պահեստը. Кавказское Т-во Торговли Аптекарскими Товарами—Тифлисъ, Баку, Батумъ.
522. 8—3

Մարիամեան-Յովնանեան օրիորդաց դպրոցում առաջիկայ ուսումնական տարում նորեկ աշակերտուհիների ընդունելութիւն կայ առաջին, երկրորդ, չորրորդ, հինգերորդ եւ եօթներորդ դասարաններում:
Խնդիրները, ծննդեան վկայականների (մետրիկաների) հետ պէտք է ներկայացնել մինչև օգոստոսի 25-ը:
Նորեկների քննութիւնները կը սկսվեն օգոստոսի 29-ին: Դպրոցի սահմանված ձրիավարժների թիւը լրացած լինելով՝ այս տարի, դպրոցի հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ, ոչ մի ձրիավարժ չի ընդունվի:
Ուսման թոշակները չորս աստիճանի են, տարեկան 10, 20, 30 և 40 րուբլի, որոնք կորոշէ դպրոցի վարչութիւնը:
Տեսուչ դպրոցի՝ ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՑ
(25, 15, օգ. 5) 671. 3—2

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.